

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยนี้ เป็นการศึกษาการใช้แหล่งวิทยาการชุมชนเพื่อการเรียนการสอนวิชา สังคมศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดลำพูน ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอ ดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

- 1.1 ความหมายของแหล่งวิทยาการชุมชน
- 1.2 ประเภทของแหล่งวิทยาการชุมชน
- 1.3 ความสำคัญและประโยชน์ของแหล่งวิทยาการชุมชน
- 1.4 ลักษณะการใช้แหล่งวิทยาการชุมชนเพื่อการจัดการเรียนการสอน
- 1.5 แหล่งวิทยาการชุมชนเพื่อการเรียนการสอนสังคมศึกษาในจังหวัดลำพูน

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของแหล่งวิทยาการชุมชน

คำว่า “แหล่งวิทยาการชุมชน” มีความหมายเดียวกับแหล่งวิทยาการท้องถิ่น หรือ แหล่งความรู้ชุมชนและแหล่งความรู้ท้องถิ่น ซึ่งนักวิชาการหลายท่าน ได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

สุวัฒน์ แก้วสังทอง (2536, หน้า 53) ได้อธิบายถึงความหมายของแหล่งความรู้ จากการอธิบายถึงเครือข่ายการเรียนรู้ ที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดว่า เครือข่ายการเรียนรู้ หมายถึง การจัดระบบและพัฒนาแหล่งความรู้ ซึ่งหมายถึง องค์กร สถานที่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้สามารถถ่ายโยงเกิดกระบวนการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน หรือผู้สนใจได้ทั้งด้าน ความรู้ ทักษะเกี่ยวกับอาชีพ สังคม เศรษฐกิจ เทคโนโลยี ศาสนาและศิลปวัฒนธรรมที่เป็นของดี ดั้งเดิม และที่พัฒนาแล้วซึ่งมีอยู่ในชุมชน อำเภอ และจังหวัด หรือจัดตั้งขึ้นใหม่

นฤมล ดันธสุรเศรษฐ์ (2533, หน้า 5) ได้อธิบายถึงแหล่งวิทยาการในชุมชน ดังนี้ ความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้คำจำกัดความว่า แหล่ง หมายถึง ที่อยู่ บริเวณ ศูนย์รวม บ่อเกิด และคำว่า วิทยา หมายถึง ความรู้ โดยคำว่า วิทยา มักใช้ประกอบกับ

คำอื่น เช่น วิทยาการ วิทยาการ ดังนั้น คำว่าแหล่งวิทยาการ น่าจะหมายถึง ถิ่นที่อยู่ บริเวณศูนย์ หรือบ่อเกิดของความรู้ ส่วนคำว่าแหล่งวิทยาการในชุมชนจึงควรหมายถึง ถิ่นที่อยู่ บริเวณ ศูนย์รวมหรือบ่อเกิดของความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน คำว่า แหล่งวิทยาการในชุมชนมีความหมาย กว้างขวางจึงอาจกล่าวได้ว่าสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่แวดล้อมตัวคนในชุมชน ถ้าเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความรู้ ได้สิ่งนั้นเป็นแหล่งวิทยาการในชุมชนได้

ชลทิพย์ เอี่ยมสำอางค์ และวิศนี ศิลตะกุล (2533, หน้า 213) ได้กล่าวถึง ความหมายของแหล่งวิทยาการท้องถิ่นว่า แหล่งวิทยาการท้องถิ่นเป็นได้ทั้งบุคคลและวัตถุ หรือ สถานที่ที่สามารถให้ความรู้ ความคิด และทักษะฝีมือแก่เด็ก เยาวชน และผู้ใหญ่ ทั้งผู้ที่อยู่ในและ นอกกระบบโรงเรียน แหล่งวิทยาการท้องถิ่นเป็นแหล่งที่ให้บริการความรู้ตามแต่ชนิดและประเภท เป็นแหล่งให้บริการข่าวสารข้อมูลของชุมชน เป็นแหล่งที่ใช้ฝึกทักษะวิชาชีพที่อาศัยระบบการ ศึกษาแบบพื้นบ้านที่มีอยู่ในท้องถิ่นและตามธรรมชาติ เพื่อมุ่งเน้นให้บริการกับผู้อาศัยอยู่ใน ชนบทและในท้องถิ่นที่ประชาชนอาศัยอยู่ โดยทั่วไปแล้วแหล่งวิทยาการท้องถิ่นจะมีหรือพบเห็น ได้ในตำบลหมู่บ้านในเขตชนบท เช่น ที่เป็นบุคคลได้แก่ พระ ครู ผู้นำ ผู้ชำนาญการท้องถิ่น ช่างศิลป์ต่างๆ ส่วนที่เป็นแหล่งหรือสถานประกอบการ ได้แก่ แหล่งความรู้ของหมู่บ้าน วัดหรือ สำนักสงฆ์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ สวนพฤกษศาสตร์ โรงงานอุตสาหกรรมในครัวเรือน เป็นต้น

สุขสวัสดิ์ ภาษิต (2528, หน้า 17) ได้ให้ความหมายของแหล่งความรู้ชุมชนไว้ว่า แหล่งความรู้ชุมชน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในชุมชนซึ่งครู หรือนักเรียนสามารถนำมาใช้ เป็นประโยชน์ทางการศึกษาได้ เช่น พิพิธภัณฑ์ สถานที่ราชการ โบราณสถาน ป่าเขา แม่น้ำ ลำธาร วนอุทยาน สวนสัตว์ ตลอดจนตัวบุคคลที่โรงเรียนอาจเชิญมาเป็นวิทยากรหรือวิทยากร ที่นักเรียนออกไปสัมภาษณ์พูดคุย เพื่อประโยชน์ทางการศึกษา เช่น ชาวนา ชาวสวน ผู้ใช้แรงงาน แพทย์ พ่อค้า ทหาร ตำรวจ หรือเจ้าหน้าที่ของทางราชการ เป็นต้น

นิพนธ์ ศุขปริดี (2528, 80-81) ได้ให้ความหมายของแหล่งชุมชนว่า หมายถึง สภาพการเรียนรู้ซึ่งผู้เรียนได้รับโดยประสบการณ์ตรงกับบุคคล สถานที่และสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว รวมทั้งการเยี่ยมชมองค์การ สถานที่ราชการ โบราณสถาน โรงภาพยนตร์ สวนสัตว์ โรงงาน สวนครัว แม่น้ำ ลำธาร และบุคคลที่ทางโรงเรียนอาจเชิญมาเป็นวิทยากร หรือ วิทยากรที่โรงเรียน หรือครูออกไปเยี่ยมเยียนเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา เช่น บุรุษไปรษณีย์ ตำรวจ ชาวสวน ชาวนา พ่อค้า หรือเจ้าหน้าที่ของทางราชการ เป็นต้น

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า แหล่งวิทยาการชุมชน หรือแหล่งวิทยาการท้องถิ่น หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในชุมชนที่ครูและนักเรียน สามารถนำมาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งอาจเป็นสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สภาพแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรม สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงสถาบันต่าง ๆ ตลอดจนบุคคลสำคัญ ในชุมชน

ประเภทของแหล่งวิทยาการชุมชน

แหล่งวิทยาการชุมชนหรือแหล่งทรัพยากรชุมชนที่สามารถนำมาสนับสนุนการเรียนการสอนนั้น นักการศึกษาได้จำแนกไว้หลายประเภทดังนี้

รชนีกร ทองสุชาติ (2543, หน้า 14-17) ได้จำแนกประเภทของแหล่งวิทยาการชุมชนได้ทั้งหมด 6 ประเภทคือ

1. ทรัพยากรบุคคล หมายถึง บุคคลที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ ที่สามารถถ่ายทอดความรู้ที่ตนมีอยู่ให้ผู้สนใจต้องการเรียนรู้ในท้องถิ่น ได้แก่ บุคคลที่มีทักษะความสามารถในสาขาอาชีพต่าง ๆ เช่น ช่างฝีมือ ช่างทอง ช่างไม้ หรือผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาต่าง ๆ อาทิ ศิลปินทุกแขนง นักกฎหมาย นักหนังสือพิมพ์ ผู้ทรงคุณวุฒิหรือมีอาวุโสที่มีประสบการณ์มามาก เป็นต้น
2. ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและให้ประโยชน์ต่อมนุษย์ ได้แก่ ดิน น้ำ อากาศ ป่าไม้ สัตว์ พืช และแร่ธาตุ เป็นต้น ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ ล้วนแต่เป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษยชาติ ท้องถิ่นใดมีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ท้องถิ่นนั้นจะเป็นดินแดนแห่งความมั่นคง แหล่งวิทยาการประเภททรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติวนอุทยานเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า สวนพฤกษศาสตร์ และศูนย์ศึกษาธรรมชาติ ซึ่งเป็นแหล่งวิทยาการเฉพาะตัวตามเขตภูมิศาสตร์ และภูมิอากาศมีคุณค่าในการศึกษาค้นคว้าทั้งทางด้านวิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และอารยธรรม
3. ทรัพยากรวัตถุและสถานที่ หมายถึง อาคาร สิ่งก่อสร้าง และวัสดุอุปกรณ์ในท้องถิ่นที่ประชาชนสามารถศึกษาหาความรู้ให้ได้มาซึ่งคำตอบหรือสิ่งที่ต้องการเช่น โรงทำน้ำประปา ที่ว่าการอำเภอ โรงพยาบาล และสิ่งต่าง ๆ
4. ทรัพยากรประเภทย่อย หมายถึง บุคคลหรือสิ่งของที่ติดต่อให้ถึงกันหรือชักนำให้รู้จักกัน ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดเนื้อหาความรู้ ทักษะ และเจตคติ ด้วยการส่งผ่านทาง

ประสาทสัมผัสทั้ง 5 แหล่งวิทยาการประเภทสื่อที่ทำให้กระบวนการเรียนรู้ของมนุษยชาติสามารถดำเนินไปอย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพสูง ที่สำคัญที่สุด คือ สามารถกระจายความรู้ไปสู่ทุก ๆ พื้นโลกอย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง ทฤษฎีการประเภทสื่อสามารถจำแนกได้ 2 ลักษณะ คือ สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

5. ทฤษฎีการประเภทเทคนิค หมายถึง สิ่งที่แสดงถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และนวัตกรรมด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งประดิษฐ์คิดค้น สิ่งที่มีมนุษย์ทำการปรับปรุง อาทิ โรงงานที่ทันสมัย ระบบการสื่อสาร คอมพิวเตอร์ ศูนย์คอมพิวเตอร์ เครื่องมือหรือระบบใหม่ ๆ ที่นำเข้ามาใช้ในท้องถิ่น นั้น ๆ ซึ่งช่วยให้เรียนรู้ถึงความก้าวหน้าของมนุษย์ช่วยให้ผู้เรียนเกิดจินตนาการ เกิดแรงบันดาลใจ ในการสร้างสรรค์ทั้งด้านความคิดและสิ่งประดิษฐ์คิดค้น

6. ทฤษฎีการประเภทกิจกรรม หมายถึง การปฏิบัติทางด้านประเพณีและวัฒนธรรม ต่าง ๆ การปฏิบัติงานของหน่วยงานราชการ ตลอดจนความเคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขปัญหาและปรับปรุงพัฒนาสภาพต่าง ๆ ในท้องถิ่น การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้จะทำให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม อาทิ การรณรงค์ป้องกันยาเสพติด การส่งเสริมการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตย และการรณรงค์ความปลอดภัยของเด็กและสตรีในท้องถิ่น เป็นต้น

ศิริตม์ คำด้วง (2539, หน้า 13) ได้สรุปประเภทของแหล่งวิทยาการในชุมชนไว้ดังต่อไปนี้

1. แหล่งวิทยาการท้องถิ่นประเภทบุคคล เช่น พระ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีประสบการณ์ด้านต่าง ๆ
2. แหล่งวิทยาการท้องถิ่นประเภทสถานที่และองค์การ เช่น สถานที่ราชการ โบราณสถาน โบราณวัตถุ พิพิธภัณฑ์ สถานประกอบการ ศาสนสถาน เป็นต้น
3. แหล่งวิทยาการท้องถิ่นประเภททรัพยากรธรรมชาติ เช่น ลักษณะภูมิประเทศ ดิน หิน แร่ ป่าไม้ อุทยาน เป็นต้น
4. แหล่งวิทยาการท้องถิ่นทางสังคมวัฒนธรรม เช่น ประเพณี กิจกรรมในชุมชน พิธีกรรมทางศาสนา เป็นต้น

สุมาลี ชัยเจริญ (2535, หน้า 16) ได้กล่าวถึงสื่อการสอนในชุมชนที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนว่ามีหลายประเภท ได้แก่

1. วัสดุในท้องถิ่น เป็นวัสดุที่นำมาดัดแปลงใช้กับการเรียนการสอน
2. สื่อบุคคล เป็นบุคคลในท้องถิ่นที่มีความรู้ความสามารถมีประสบการณ์ในเรื่องต่าง ๆ

3. สื่อสถานที่ เป็นสิ่งก่อสร้างที่เป็นสถานที่ที่ครู และนักเรียนสามารถออกไปศึกษา เช่น โบราณสถาน ปูนูนียสถาน พิพิธภัณฑ์

4. สื่อกิจกรรมในห้องเรียน เป็นกิจกรรมเฉพาะที่ห้องเรียนจัดขึ้นในโอกาสสำคัญ เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา หรือประเพณีต่างๆ

นฤมล ต้นธสุรเศรษฐ์ (2533, หน้า 13) ชลทิพย์ เอี่ยมสำอางค์ และวิศนี ศิลตระกูล (2533, หน้า 213) ได้แบ่งประเภทของแหล่งวิทยาการท้องถิ่นหรือแหล่งวิทยาการชุมชนไว้เหมือนกันว่าสามารถจำแนกได้ 4 ประเภทดังนี้

1. แหล่งวิทยาการท้องถิ่นประเภทบุคคล เช่น พระ แพทย์ ผู้นำชุมชน พัฒนาการ เป็นต้น
2. แหล่งวิทยาการท้องถิ่นและประเภททรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ แร่ธาตุ น้ำ ดิน วนอุทยาน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เป็นต้น
3. แหล่งวิทยาการท้องถิ่นประเภทสื่อ เช่น หนังสือพิมพ์วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น
4. แหล่งวิทยาการท้องถิ่นประเภทวัตถุและอาคารสถานที่ เช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ศาสนสถาน สถานที่ทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น

อุทัย บุญประเสริฐ (2531, หน้า 150) ได้เสนอ การจัดประเภทของแหล่งทรัพยากรที่โรงเรียนสามารถนำมาใช้เพื่อการพัฒนาโรงเรียน ตลอดจนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไว้ดังนี้คือ

1. ทรัพยากรธรรมชาติ
2. ทรัพยากรมนุษย์ เช่น พระ เจ้าหน้าทีการเกษตร เจ้าหน้าที่อนามัย ผู้ที่เคยเดินทางไปในที่ต่าง ๆ คนต่างด้าวต่างประเทศ ผู้มีชื่อเสียงในวงการต่าง ๆ นักธุรกิจ พ่อค้า เจ้าของโรงงานอุตสาหกรรม ผู้นำชาวนา ผู้นำกลุ่มเกษตรกร ผู้ทรงคุณวุฒิและประสบการณ์ด้านต่าง ๆ
3. ทรัพยากรในลักษณะที่เป็นสถาบันในห้องเรียน ได้แก่ องค์กรต่าง ๆ เช่น วัด ตลาด ห้องสมุดประชาชน สถานีอนามัย เทศบาล ศาล สมาคม กลุ่มการเมือง
4. แหล่งทรัพยากรทางเทคนิค หมายถึง สิ่งที่แสดงถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และนวัตกรรมด้านต่างๆ สิ่งประดิษฐ์คิดค้น โรงงานที่ทันสมัย ระบบการสื่อสารคมนาคม ศูนย์คอมพิวเตอร์ที่นำเข้ามาใช้ในห้องเรียนนั้น ๆ ซึ่งช่วยให้เรียนรู้ถึงความต้องการของมนุษย์ช่วยให้เด็กเกิดจินตนาการ เกิดแรงบันดาลใจในการคิดสร้างสรรค์

5. ทรัพยากรในรูปกิจกรรมของท้องถิ่น กิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรม และ ประเพณีต่าง ๆ การปฏิบัติงานของสถานที่ราชการหรือหน่วยงานต่างๆ กิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหา และปรับปรุงสภาพต่างๆ ในท้องถิ่นซึ่งโรงเรียนอาจนำนักเรียนไปศึกษา หรือมีส่วนร่วมในการ ดำเนินงานได้

6. ทรัพยากรด้านการเงิน

วนิดา จีประเสริฐ (2527, หน้า 110) ได้จัดแบ่งประเภทของแหล่งวิทยาการชุมชน ไว้ดังนี้

1. หน่วยงานต่าง ๆ
2. โบราณสถาน โบราณวัตถุ
3. สถานที่ที่น่าสนใจ เช่น เขื่อน ไร่นา
4. โรงงานอุตสาหกรรม
5. สิ่งที่อยู่ในธรรมชาติ

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2526, หน้า 35) ได้แบ่งแหล่งวิทยาการในชุมชนไว้ ดังนี้

ก. แหล่งวิทยาการประเภทสถานที่ ได้แก่

1. ชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ ชุมชนที่แวดล้อมโรงเรียนเป็นแหล่งวิทยาการโดยตรง ที่จะให้นักเรียนได้รู้แนวคิดต่างๆ

2. หน่วยงาน ในโรงเรียน บริษัท ห้างร้าน
3. พิพิธภัณฑ์
4. สถานที่สำคัญ สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดี
5. ศูนย์วัฒนธรรม ปุชนิยสถานทางศาสนา

ข. แหล่งวิทยาการประเภทตัวบุคคล ได้แก่ ผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และ มีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับเรื่องที่นักเรียนต้องการศึกษาในชุมชน ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องเป็นผู้ที่ จบการศึกษาในระดับปริญญา

ลัดดา สุขปรีดี (2523, หน้า 81) ได้แบ่งประเภทของแหล่งความรู้ชุมชนที่อาจนำมา ใช้ในการเรียนการสอนไว้ดังนี้

1. แหล่งวิชาภายในโรงเรียน ได้แก่ โรงฝึกงาน อาคารเรียน วัสดุอุปกรณ์

ต้นไม้ใบหญ้า แมลง ก้อนหิน ดิน สวนครัว คณงาน ภารโรง เป็นต้น

2. บุคคลที่โรงเรียนเชิญมาเป็นวิทยากร เช่น ชาวนา ชาวประมง ช่างไม้ พ่อค้า
ข้าราชการ ตำรวจ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ภิษุสงฆ์ บัณฑิตไปรษณีย์ เป็นต้น

3. แหล่งวิชาภายในชุมชนและนอกชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ เช่น สถานที่สำคัญทาง
ประวัติศาสตร์ ปุชนียสถาน วัตถุโบราณ สถานที่ราชการ สถาบันทางศาสนา และพิพิธภัณฑ์
 เป็นต้น

4. กิจกรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน ได้แก่ ผลงานด้านศิลปะ
สถาปัตยกรรม วรรณคดี ประเพณีพื้นบ้าน และละเล่นพื้นเมือง เป็นต้น

จากประเภทของแหล่งวิทยาการชุมชนที่ผู้รู้เสนอไว้ สรุปได้ดังนี้

1. แหล่งวิทยาการประเภทบุคคล เช่น พระสงฆ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน
ผู้นำชุมชน เป็นต้น

2. แหล่งวิทยาการชุมชนประเภททรัพยากรธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ ป่าไม้ แร่ธาตุ
อุทยานแห่งชาติ เป็นต้น

3. แหล่งวิทยาการชุมชนประเภทสถานที่และองค์กร เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ
พิพิธภัณฑ์

4. แหล่งวิทยาการชุมชนประเภทสังคมและวัฒนธรรม เช่น ประเพณี วันสำคัญทาง
พุทธศาสนา ภาษา ศิลปะพื้นบ้าน เป็นต้น

5. แหล่งวิทยาการชุมชนประเภทเทคโนโลยีและสิ่งประดิษฐ์ เช่น คอมพิวเตอร์ สไลด์
วิดีโอ เป็นต้น

ความสำคัญและประโยชน์ของการใช้แหล่งวิทยาการชุมชน

สังคมปัจจุบันเป็นสังคมยุคข้อมูลข่าวสาร ความรู้และวิทยาการใหม่ ๆ เกิดขึ้น
อยู่ตลอดเวลา จากสภาพการเรียนการสอนที่มีครูเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้และวิทยาการต่าง ๆ
แต่เพียงอย่างเดียวยังไม่เพียงพอสำหรับผู้เรียน ครูจะต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้ด้วย
ตนเองและจะต้องจัดบรรยากาศการเรียนรู้ที่น่าเรียนรู้ให้กับผู้เรียน นอกเหนือไปจากการเรียนรู้
ในห้องเรียน แหล่งวิทยาการชุมชนเป็นทางออกที่มีความสำคัญและมีประโยชน์ต่อการนำมา
จัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นอย่างยิ่ง

นฤมล ดันธุระเศรษฐ์ (2533, หน้า 6) ได้กล่าวถึงความสำคัญของแหล่งวิทยาการ
ในชุมชนว่า แหล่งต่างๆ ที่มีความหมายเข้าข่ายเป็นแหล่งวิทยาการในชุมชน มีบทบาทรับผิดชอบ

เสมือนเป็นสถาบันการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการที่คนในหมู่บ้านจะเข้าไปใช้ ไปปฏิสัมพันธ์ เพื่อหาความรู้เพิ่มเติมได้ตามอัธยาศัย ซึ่งมีความสำคัญดังนี้

1. เป็นแหล่งการศึกษาตลอดชีวิตที่ประชาชน จะมีปฏิสัมพันธ์เพื่อหาความรู้ต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง ตลอดเวลาโดยไม่จำกัดเพศและวัย
2. เป็นแหล่งที่ช่วยเสริมการเรียนการสอนการศึกษาในระบบโรงเรียน
3. เป็นแหล่งที่ประชาชนจะเข้าไปปฏิสัมพันธ์เพื่อหาความรู้จากแหล่งกำเนิดได้ เช่น การเข้าไปศึกษาโบราณสถาน โบราณวัตถุหรือศาสนสถาน การศึกษาพันธุ์ไม้หรือการศึกษาพันธุ์สัตว์ สภาพชีวิตความเป็นอยู่ตามธรรมชาติของสัตว์ชนิดต่าง ๆ ถึงที่อยู่อาศัยในป่า เป็นต้น
4. เป็นแหล่งที่ประชาชนจะเข้าไปปฏิสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดประสบการณ์ตรง หรือลงมือปฏิบัติจริงได้ เช่น การแก้เครื่องยนต์ การประดิษฐ์เครื่องใช้ต่างๆ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ การทำอาหาร ขนม หรือดอกไม้ประดิษฐ์ เป็นต้น
5. เป็นแหล่งที่ประชาชนจะเข้าไปปฏิสัมพันธ์เพื่อให้เกิดความรู้เกี่ยวกับวิทยาการใหม่ ๆ ที่มีการคิดค้นขึ้น และยังมีของจริงให้เห็น เช่น การศึกษาถึงประดิษฐกรรมใหม่ ๆ โดยดูจากวีดิทัศน์ ภาพยนตร์ นิทรรศการ หรือสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ

ชลทิพย์ เอี่ยมสำอางค์ และวิชนี ศิลตระกูล (2533, หน้า 213, 323-233)

ได้กล่าวถึงความสำคัญของแหล่งวิทยาการท้องถิ่นว่า แหล่งวิทยาการท้องถิ่นมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาทั้งในและนอกระบบโรงเรียน ในส่วนของการศึกษาในระบบสามารถใช้เป็นแหล่งทัศนศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมให้กับเด็กและนักศึกษาที่เสริมและเพิ่มเติมจากหลักสูตร และสามารถใช้เป็นสถานประกอบการเพื่อใช้เป็นแหล่งฝึกฝีมือ ฝึกคน ในภาคปฏิบัติของหลักสูตรทุกประเภทและทุกระดับอีกด้วย สำหรับการจัดการศึกษานอกระบบ แหล่งวิทยาการท้องถิ่นเป็นแหล่งข้อมูลที่สามารถให้ความรู้และทักษะใน 2 ลักษณะ คือ เป็นแหล่งวิทยาการให้ความรู้พื้นฐาน โดยอาศัยบุคคลและสถานที่ที่มีอยู่แล้วในตำบล หมู่บ้านมาช่วยจัดการศึกษา เช่น อาศัยผู้ชำนาญการที่มี ฝีมือดีในท้องถิ่นมาช่วยถ่ายทอด ฝึกหัดให้กับผู้ที่ต้องการจะเรียนรู้ และนำไปประกอบอาชีพอาศัยวัดเป็นสถานที่จัดการศึกษาต่อเนื่อง เป็นต้นและเป็นแหล่งวิทยาการให้ความรู้เพิ่มเติมโดยอาศัยสถานประกอบการที่มีอยู่ในท้องถิ่น เป็นแหล่งช่วยฝึกหัด ฝึกฝีมือในการประกอบอาชีพแต่ละสาขา ตลอดจนใช้สถานที่ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ศาลา วัด แหล่งความรู้หมู่บ้าน ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ห้องสมุด ศาลาประชาคม เป็นแหล่งในการจัดกิจกรรม

ให้ความรู้ และข้อมูลข่าวสารที่ทันต่อเหตุการณ์ ในลักษณะการศึกษาตลอดชีวิต ดังนั้นแหล่ง
วิทยาการท้องถิ่นจึงมีประโยชน์หลายประการดังต่อไปนี้

1. เป็นแหล่งวิทยาการที่ประชาชนสามารถเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ของ
ตนเอง
2. ช่วยให้เกิดการประหยัด สามารถศึกษาหาความรู้โดยไม่ต้องเดินทางไปไกลประหยัด
งบประมาณ เพราะเอกชนหรือผู้ทรงคุณวุฒิที่อุทิศตนโดยไม่คิดค่าบริการ หรือคิดค่าบริการใน
ราคาต่ำ
3. เป็นการเสริมสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ช่วยให้ประชาชนมีความกระตือรือร้น
สนใจใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ
4. ส่งเสริมคุณธรรม อยู่ร่วมกันช่วยสร้างความผูกพันระหว่างคนในท้องถิ่น
5. ช่วยให้เกิดการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างคุ้มค่าอย่างมีประสิทธิภาพต่อผู้คนใน
ท้องถิ่น
6. ช่วยให้อาสาสมัครใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์โดยการศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มพูนทักษะ
อยู่เสมอ
7. ช่วยให้เกิดการอนุรักษ์ของดีมีคุณค่าในชุมชนหรือฟื้นฟูวัฒนธรรมของท้องถิ่น
สามารถสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมต่อไป
8. เป็นการสร้างโอกาสให้ท้องถิ่นเกิดการพึ่งพาตนเองได้ รู้จักประสานประโยชน์
เพื่อดำเนินการแหล่งวิทยาการท้องถิ่น

อุทัย บุญประเสริฐ (2531, หน้า 150) ได้สรุปความสำคัญและประโยชน์ของการใช้
แหล่งวิทยาการท้องถิ่นไว้ดังนี้

1. ช่วยให้โรงเรียนใกล้ชิดกับท้องถิ่นหรือชุมชนยิ่งขึ้น
2. ช่วยให้โรงเรียนได้รับทรัพยากรเพิ่มเติมจากชุมชน
3. ทำให้ประชาชนมีทัศนคติที่ดีต่อการศึกษา
4. ทำให้ประชาชนให้การสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน
5. ทำให้โรงเรียนได้มีโอกาสใช้ความรู้ความเชี่ยวชาญของบุคคลในท้องถิ่นเข้าช่วยใน
การดำเนินงานของโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น
6. ช่วยเสริมประสบการณ์เรียนรู้ของนักเรียน ให้ได้รับประสบการณ์ตรง
7. ช่วยให้เข้าใจบทเรียนง่ายและชัดเจนขึ้น

8. ช่วยให้นักเรียนเกิดความรักและผูกพันกับท้องถิ่น
9. ช่วยให้เด็กเข้าใจและรู้จักสภาพที่แท้จริงของท้องถิ่น
10. สนับสนุนให้นักเรียนได้มีส่วนในการใช้ความสามารถและสติปัญญาของตน

ทำประโยชน์ให้แก่ท้องถิ่น

11. นักเรียนได้เปลี่ยนบรรยากาศจึงทำให้การเรียนรู้สนุกสนาน นักเรียนจึงมีส่วนร่วมมากขึ้น

สุขสวัสดิ์ ภาษิต (2528, หน้า 17) ได้กล่าวถึงความสำคัญและประโยชน์ของแหล่งความรู้ชุมชนไว้ดังนี้

1. ช่วย让孩子ได้รับความรู้ที่เป็นประโยชน์มากขึ้นและมีประสบการณ์ตามความมุ่งหมายของการศึกษา
2. ช่วย让孩子เรียนได้ดี เรียนรู้ได้ง่าย และฝังแน่นในความทรงจำ เพราะสอดคล้องกับหลักการที่ว่า เด็กจะเรียนได้ดีถ้าได้เรียนจากของจริง
3. ช่วยให้หลักสูตรมีความหมาย น่าสนใจ และมีผลในทางปฏิบัติ
4. ช่วย让孩子ได้เรียนรู้ ก่อให้เกิดความเข้าใจและความซาบซึ้งในคุณค่าของชุมชน และชีวิตประจำวันของเด็ก เด็กสามารถนำความรู้จากโรงเรียนมาใช้กับชุมชนในชีวิตจริงที่ตนอาศัยอยู่
5. ช่วยปลูกฝังความปรารถนาจะปรับปรุงชุมชนให้ดีขึ้น
6. ช่วยแก้ปัญหาบางอย่างที่เกิดขึ้นในห้องเรียน เช่น การขาดแคลนแหล่งความรู้และอุปกรณ์การสอน
7. ช่วยประหยัดเวลาในการสอน
8. ช่วยเพิ่มพูนความรู้ให้ทั้งนักเรียนและครู

จากความสำคัญและประโยชน์ของการใช้แหล่งวิทยาการชุมชนเพื่อการเรียนรู้การสอนของนักการศึกษา ดังกล่าวข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การใช้แหล่งวิทยาการชุมชนเพื่อการเรียนรู้การสอนเป็นการช่วยเสริมสร้างศักยภาพการเรียนรู้การสอนในระบบโรงเรียน ทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง ได้เรียนรู้สถานการณ์จริง สร้างความผูกพันระหว่างโรงเรียนและชุมชนนักเรียนเกิดความตระหนักในคุณค่าของชุมชน เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นอันจะส่งผลต่อบุคคลที่อยู่ในท้องถิ่นเกิดความรู้สึกที่ดีต่อโรงเรียนตลอดจนให้ความยินดีที่จะช่วยเหลือร่วมมือกับกิจกรรมต่าง ๆ ของทางโรงเรียนเป็นอย่างดี

ลักษณะการใช้แหล่งวิทยาการชุมชนเพื่อการจัดการเรียนการสอน

การเรียนรู้ไม่จำกัดอยู่ที่การเรียนการสอนภายในโรงเรียนแต่เพียงอย่างเดียว การเรียนรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ภายนอกโรงเรียนนั้นมีคุณค่า และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตได้โดยตรง ประกอบกับหลักการแห่งการระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และ ชุมชนมาจัดการศึกษาให้ยืดหยุ่นหลากหลาย สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและความแตกต่างระหว่างบุคคล การใช้แหล่งวิทยาการชุมชนมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจึงสามารถทำได้หลายลักษณะดังที่นักศึกษาหลายท่านได้เสนอไว้ดังนี้

มนัส รัตนดิลล ก ณ ภูเก็ (2531, หน้า 249) ได้เสนอแนวทางการใช้ แหล่ง วิทยาการชุมชนไว้ว่าอาจทำได้ดังนี้

1. ให้นักเรียนศึกษาค้นคว้า ให้ผู้เรียนศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น สอบถามจากผู้ใหญ่ ผู้ทรงคุณวุฒิในท้องถิ่น จากการศึกษาจากสื่อต่าง ๆ เป็นต้น
2. การศึกษานอกสถานที่ เป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักการสังเกต และคิดหาเหตุผลด้วยตนเอง ช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง และได้เปลี่ยนบรรยากาศด้วย

อุทัย บุญประเสริฐ (2531, หน้า 154) ได้เสนอถึงกิจกรรมการใช้แหล่งทรัพยากร จากท้องถิ่นเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาใน 3 ลักษณะ คือ

1. กิจกรรมที่จัดในโรงเรียน โดยอาศัยความร่วมมือกับสมาคม ชมรมครูผู้ปกครอง ชมรมนักเรียนเก่า เช่น การจัดปฐกถา การเชิญวิทยากรมาบรรยาย การแสดงละคร งานแสดง ศิลปะหัตถกรรม การเชิญผู้เชี่ยวชาญมาสาธิต การยืมวัสดุอุปกรณ์จากท้องถิ่น เพื่อประกอบใน กระบวนการเรียนการสอน การเลือกใช้วัสดุในท้องถิ่นเพื่อสร้างสื่อ เป็นต้น
2. กิจกรรมที่จัดนอกโรงเรียน กิจกรรมที่อาจจัดได้มีหลายประการ เช่น การสำรวจ และศึกษาชุมชนในด้านต่าง ๆ การใช้สถานที่ต่าง ๆ ในท้องถิ่นเป็นแหล่งการเรียนรู้ เพื่อเสริม ประสบการณ์และทักษะ เป็นต้น
3. การจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน เน้นเฉพาะส่วนซึ่งเป็นกิจกรรมของชุมชนโดยตรง ส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมของส่วนรวมโดยทั่วไป ซึ่งสถานที่จัดอาจจะเป็นภายในบริเวณโรงเรียน หรือนอกบริเวณโรงเรียนก็ได้

สุนิสา สุนิตานนท์ (2528, หน้า 72 - 77) ได้กล่าวถึงวิธีการใช้แหล่งทรัพยากรชุมชน ในการสอนสังคมศึกษาสรุปได้ดังนี้

1. ประสบการณ์ประจำวันในชุมชน (daily experience) เป็นการสังเกตพูดคุยพบเห็น ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ว่าสามารถนำมาสร้างความสนใจและตั้งเป็นปัญหาในใจเพื่อการสอนได้
2. การศึกษาจากเอกสารสิ่งพิมพ์ของชุมชน (documentary material study) คือการศึกษาค้นคว้าเอกสารต่างๆ จากห้องสมุด ศูนย์บริการสนเทศ หอจดหมายเหตุ สมาคมประวัติศาสตร์ หน่วยงานบางแห่ง ห้องสมุดส่วนตัว หรือเอกสารราชการเป็นต้น
3. การใช้ทรัพยากรบุคคลในชุมชน (resource persons) เพื่อให้นักเรียนได้พบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับคนของชุมชน
4. การทัศนศึกษาชุมชน (excursion or study trips) เป็นการเสริมประสบการณ์ให้กับนักเรียน
5. การสำรวจชุมชน (community survey) เพราะช่วยให้ครูได้เรียนรู้เกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของสังคม
6. การมีส่วนร่วมปฏิบัติงานกับโครงการต่างๆ ของชุมชน (taking part in community) การให้นักเรียนมีส่วนร่วมกิจกรรมต่างๆ ของสังคมเพื่อให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

ชม ภูมิภาค (2527, หน้า 266) ได้เสนอถึงลักษณะการใช้แหล่งวิทยาการชุมชนไว้เป็น 3 ลักษณะคือ

1. การศึกษาชุมชน เป็นกิจกรรมทางการศึกษาที่ควรกระทำ เพราะเนื้อหาของการศึกษาชุมชนมักมีเรื่ององค์ประกอบทางสังคมอันได้แก่ เชื้อชาติ วัฒนธรรม ครอบครัว ศาสนา องค์ประกอบทางเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษาชุมชนนั้นควรมุ่งให้นักเรียนได้เรียนรู้ด้วยการกระทำ เรียนด้วยการสืบสวนสอบสวน เพื่อให้คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น
 2. การไปศึกษานอกสถานศึกษา อาจทำได้หลายแบบ เช่น ศึกษาในชุมชนนั่นเอง หรือศึกษานอกชุมชน
 3. การใช้บุคคลเป็นแหล่งวิทยาการ บุคคลที่อยู่ในชุมชนนั้นย่อมมีประโยชน์ในฐานะเป็นแหล่งวิทยาการ และบุคคลเหล่านั้นมักจะมีใจที่เป็นผู้ให้ความรู้แก่เยาวชนอยู่แล้ว
- ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2526, หน้า 37) ได้เสนอถึงการใช้วิทยาการในการสอนสังคมศึกษาว่าสามารถกระทำได้ 2 ลักษณะ คือ

1. เชิญวิทยากรมาให้ความรู้แก่นักเรียนที่โรงเรียน ซึ่งควรเป็นผู้มีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับเรื่องที่นักเรียนจะเรียนมากที่สุด

2. พานักเรียนออกไปหาวิทยากร ใช้ในกรณีที่เราต้องการให้นักเรียนได้เห็นสภาพแวดล้อม กระบวนการ และเรื่องราวต่างๆ ประกอบการบรรยายของวิทยากร เช่น การไปชมพิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

ลัดดา ศุขปรีดี (2523, หน้า 81) กล่าวว่า การนำแหล่งวิชาชุมชนมาใช้ในการเรียนการสอนอาจทำได้ 2 วิธี คือ

1. การนำแหล่งวิชาชุมชนมาใช้ในห้องเรียน เช่น การนำวัสดุอุปกรณ์บางอย่างในชุมชนมาประกอบการเรียนการสอน การเชิญวิทยากรมาบรรยาย เป็นต้น

2. การพานักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ยังแหล่งวิชาชุมชน เช่น พาไปชมฟาร์มเลี้ยงสัตว์ ไปชมสถานที่ราชการใกล้ๆ โรงเรียน เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึงการพาไปศึกษายังแหล่งวิชาที่อยู่นอกชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ เช่น ไปชมพิพิธภัณฑ์ สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น

จากลักษณะการใช้แหล่งวิทยากรชุมชนตามแนวคิดของนักการศึกษาดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ดังนี้

การใช้แหล่งวิทยากรชุมชนเพื่อการเรียนการสอนทำได้ 2 วิธี ใหญ่ ๆ คือ

1. การนำแหล่งวิทยากรชุมชนมาใช้ในห้องเรียน เช่น เชิญบุคคลมาเป็นวิทยากร การนำวัสดุอุปกรณ์บางอย่างในชุมชนมาประกอบการเรียนการสอน เป็นต้น

2. การพานักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ยังแหล่งวิทยากรชุมชน เช่น พาไปชมฟาร์มเลี้ยงสัตว์ ไปชมการทอผ้า ไปชมสถานที่ราชการใกล้ๆ โรงเรียนหรือไปทัศนศึกษานอกชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ เป็นต้น

แหล่งวิทยากรชุมชนเพื่อการเรียนการสอนสังคมศึกษาในจังหวัดลำพูน

ลำพูนเป็นจังหวัดเก่าแก่และมีขนาดเล็กที่สุดในภาคเหนือ เดิมชื่อเมืองหริภุญไชย มีอายุประมาณ 1,340 ปี ตามประวัติศาสตร์กล่าวว่าเมืองลำพูนสร้างโดยชนเชื้อชาติมอญ เมื่อสร้างเสร็จแล้วได้มีกษัตริย์ปกครองเป็นสตรีซึ่งเป็นราชธิดาของกษัตริย์เมืองละโว้นาม "พระนางจามเทวี" เมืองหริภุญไชยได้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อมาจนกระทั่งในสมัยของพญายีบา ได้เสีย

การปกครองให้แก่พหุชนเมืองรายแห่งอาณาจักรล้านนาแต่ยังคงความสำคัญในการเป็นผู้ถ่ายทอด ศิลปะและวัฒนธรรมของล้านนาในสมัยปลายธนบุรีจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ลำพูนได้ถูกผนวก ให้เป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทย หากแต่ยังคงมีการปกครองด้วยเจ้าผู้ครองนครที่มีเชื้อสาย ของเจ้านายฝ่ายเหนือ จนถึงปี พ.ศ.2475 ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจึงยกเลิกการปกครอง ตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครและเปลี่ยนมาเป็นจังหวัด มีผู้ว่าราชการจังหวัดปกครองแทน

ลำพูนมีเนื้อที่ประมาณ 2,815,675 ไร่ ตั้งอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครตาม ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 11 (สายเอเชีย) เป็นระยะทาง 689 กิโลเมตรและตามทางหลวง แผ่นดินสายพหลโยธินเป็นระยะทาง 724 กิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบ หุบเขาและพื้นที่ภูเขา ซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานของประชาชนกระจายตามพื้นที่ต่าง ๆ จำนวน 51 ตำบล 533 หมู่บ้าน โดยมีทั้งหมด 7 อำเภอ และ 1 กิ่งอำเภอคือ อำเภอเมืองลำพูน อำเภอ ป่าซาง อำเภอบ้านโฮ่ง อำเภอแม่ทา อำเภอลี้ อำเภอทุ่งหัวช้าง อำเภอบ้านธิ และกิ่งอำเภอ เวียงหนองล่อง สำหรับสภาพเศรษฐกิจของลำพูน อาชีพหลักของประชาชนคือการเกษตรกรรม จึงมีพืชเศรษฐกิจ คือ ลำไย กระเทียม หอมแดง และการประมงในบางพื้นที่ นอกจากนี้ลำพูน ยังเป็นกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน ที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นศูนย์กลางความเจริญของ ภาคเหนือ และอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงหรือพื้นที่สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ มีการลงทุนด้านอุตสาหกรรม หลายประเภทเป็นที่ตั้งของนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ ซึ่งมีโรงงานในเขตนิคมอุตสาหกรรม ทั้งหมด 869 แห่ง ด้วยเหตุนี้ลำพูนจึงเป็นจังหวัดที่มีแหล่งประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมนิยม ประเพณี และสภาพทางกายภาพที่เอื้ออำนวยต่อการนำมาใช้เป็นแหล่งวิทยาการ เพื่อประกอบ การเรียนการสอน ทั้งนี้สามารถจำแนกประเภทของแหล่งวิทยาการเพื่อการเรียนการสอน สังคมศึกษาในจังหวัดลำพูนแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. แหล่งวิทยาการชุมชนประเภทบุคคล

ด้วยเหตุที่ลำพูนเป็นจังหวัดที่มีอายุการก่อตั้งมาเนิ่นนาน มีแหล่งอารยธรรม หลากหลายจากการรวมของชนหลายเชื้อสายอีกทั้งยังมีพัฒนาการด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ประสพการณ์ต่าง ๆ ที่สั่งสมจากการเรียนรู้เพื่อการดำรงอยู่ก่อเกิดภูมิปัญญาของชุมชน ซึ่งในแต่ละชุมชนต่างมีบุคคลซึ่งได้รับการยอมรับว่า มีความรู้ ความชำนาญในด้านต่าง ๆ จัดเป็นภูมิปัญญาของชุมชนทั้งนี้จากการสำรวจแหล่งวิทยาการชุมชนประเภทบุคคลสามารถ จำแนกออกได้เป็น 2 กลุ่มดังนี้

1.1 บุคคลสำคัญที่ควรรู้จัก หมายถึง บุคคลผู้ซึ่งมีผลงานดีเด่น มีชื่อเสียงได้รับการยอมรับว่าเป็นบุคคลผู้ทรงคุณค่า สร้างคุณประโยชน์แก่สังคมทั้งในระดับจังหวัดและประเทศชาติโดยบุคคลเหล่านี้ล้วนมีภูมิลำเนาในจังหวัดลำพูน ทั้งที่ยังคงมีชีวิตอยู่และได้เสียชีวิตไปแล้ว ตัวอย่างเช่น

- ครูบาศรีวิชัย “นักบุญแห่งล้านนา” เป็นศูนย์กลางของการรวมพลังของชาวล้านนาที่ได้ร่วมแรงร่วมใจบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานและสร้างสาธารณประโยชน์มากมาย เป็นผู้ที่มีจิตใจโอบอ้อมอารี และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คนทั่วไป โดยเฉพาะผู้ยากไร้

- พระนางจามเทวี องค์ปฐมกษัตริย์แห่งเมืองหริภุญไชย ผู้ทรงมีพระสิริโฉมงดงามและเปี่ยมไปด้วยคุณธรรม มีพระปรีชาสามารถในการปกครอง จึงทำให้เมืองหริภุญไชยเจริญรุ่งเรืองสืบทอดจนถึงปัจจุบัน

- พลตรีมหาอำมาตย์โทเจ้าจักรคำขจรศักดิ์ เป็นเจ้าผู้ครองนครลำพูนองค์ที่ 10 ซึ่งเป็นองค์สุดท้าย มีนามเดิมว่า เจ้าน้อยจักรคำ ท่านได้ปฏิบัติหน้าที่ในราชการที่เป็นผลดีและประโยชน์ต่อประเทศชาติในหลาย ๆ ด้านเช่น การปกครอง การศึกษา และการศาสนา เป็นต้น

- อาจารย์สิงหะ วรรณสัย เป็นบุตรนายจันทร์ นางจันทร์ทิพย์ วรรณสัย เป็นชาวลำพูนโดยกำเนิด ผลงานเป็นที่รู้จักกันดีในวงการภาษาไทย ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เป็นผู้เชี่ยวชาญในการเอนทาน การทำขวัญต่าง ๆ การแต่งกลอน โดยลงรายของทางภาคกลางและคำว รวมทั้งบทขอชนิดต่าง ๆ ของภาคเหนือ ตลอดจนรู้เรื่องฉันทลักษณ์ คำประพันธ์ของภาคเหนือทุกรูปแบบ ผลงานดีเด่นทำให้ได้รับเกียรติประวัติอันยิ่งใหญ่ คือ ได้รับพระราชทานปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต กิตติมศักดิ์จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในปี 2520 เป็นบุคคลคนแรกของชาวลำพูนที่ได้รับเกียรตินี้

- นายตาไหล กันทะจันทร์ เป็นคนตำบลศรีเตี้ย อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน เป็นศิลปินผู้มีฝีมือเยี่ยมในด้านการดนตรีพื้นบ้านและขับซอ ได้พัฒนาตนเองเป็นช่างซอระดับแนวหน้า มีไหวพริบและปฏิภาณยอดเยี่ยม สามารถโต้ตอบได้อย่างฉับไวด้วยความคมคายและลึกซึ้งถูกใจผู้ฟัง ทั้งยังสอดแทรกความรู้ คติธรรมอันทรงคุณค่า และมุขตลกทำให้สนุกสนานและมีอารมณ์คล้อยตาม จนได้รับการยกย่อง เชิดชูเกียรติให้เป็นบุคคลดีเด่นทางวัฒนธรรมสาขาศิลปะ (การซอพื้นเมือง) ประจำปี 2534 จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

- นายปรีชาเกียรติ บุญเกียรติ เป็นคนลำพูนโดยกำเนิด เป็นผู้ประสบความสำเร็จในการผลิตผ้าไหมยกดอก และเป็นผู้มีผลงานดีเด่นด้านการทอผ้าไหมยกดอกและยังเป็นผู้ฟื้นฟูและอนุรักษ์ลายผ้าโบราณ เป็นผู้ส่งเสริมศิลปะพื้นบ้านพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากร โดยให้ความรู้และฝึกอาชีพ การทอผ้าไหมให้กับชาวบ้านที่ยากจน รวมถึงกลุ่มแม่บ้านจากเขตต่าง ๆ ของจังหวัดลำพูน นอกจากนี้ยังเป็นผู้อนุรักษ์ศิลปะพื้นบ้านและสิ่งแวดล้อม โดยดำเนินกิจการทอผ้าไหมแบบครบวงจร และขยายการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมในเขตป่าเสื่อมที่อำเภอลี้จังหวัดลำพูน จนได้รับเกียรติให้เป็นผู้มีผลงานดีเด่น ทางด้านวัฒนธรรม สาขาศิลปะและการช่างฝีมือประจำปี 2534 (ศรีนวล แก้วหลวง, 2540, หน้า 136-142)

1.2 บุคคลผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ หมายถึงบุคคลผู้ซึ่งมีทักษะความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ จนได้รับการยอมรับจากกลุ่มคนชุมชนว่าเป็นผู้มีความรู้ดีในเฉพาะทางนั้น ๆ ทั้งนี้ประกอบด้วย

- บุคคลที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญทางศาสนาหรือศาสนพิธี อาทิ พระสงฆ์ มัคทายก ตลอดจนนักบวชในศาสนาอื่น ๆ
- บุคคลที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญทางด้านเกษตร อาทิ เกษตรกรที่มีประสบการณ์ด้านงานปศุสัตว์ การประมง การเพาะปลูกพืชสวนและพืชผล เจ้าพนักงานของรัฐ เช่น เกษตรตำบล เกษตรอำเภอ พนักงานเอกชนจากบริษัทห้างร้านต่าง ๆ ที่ดำเนินกิจกรรมด้านการส่งเสริมการเกษตร
- บุคคลที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญทางการหัตถกรรม อาทิ ผู้ประกอบอาชีพ ด้านการทอผ้า การจักสาน การแกะสลัก การตัดเย็บ งานประดิษฐ์ประดอย ตลอดจนเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น พนักงานเคหกิจอำเภอ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ครูกลุ่มอาชีพของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน เจ้าหน้าที่ฝึกอบรมอาชีพจากศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรม ฯลฯ
- บุคคลที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญด้านภาษาศาสตร์และวรรณกรรม อาทิ ช่างขอ ช่างจ้อย ช่างคำว ตลอดจนผู้อาวุโสในชุมชนที่มีความรู้และทักษะ ในเรื่องภาษาศาสตร์ เป็นต้น
- บุคคลผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการเมือง การปกครอง เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน สมาชิก อบต. สมาชิกเทศบาล ฯลฯ
- บุคคลผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม เช่น นักพัฒนาองค์กรเอกชน เป็นต้น

2. แหล่งวิทยาการประเภททรัพยากรธรรมชาติ

ทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและพัฒนาขึ้นเองโดยธรรมชาติ ซึ่งมนุษย์ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเกิดของสิ่งเหล่านี้ หากแต่มนุษย์สามารถหยิบฉวยและพัฒนาเพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตได้ ทรัพยากรธรรมชาติที่พบเห็นโดยทั่วไปได้แก่ดิน น้ำ ป่าไม้ อากาศ แร่ธาตุ พลังงาน สัตว์ป่า แหล่งพักผ่อนหย่อนใจ ฯลฯ สำหรับแหล่งทรัพยากรธรรมชาติของจังหวัดลำพูน ที่ได้นำมาใช้ประกอบเพื่อเป็นแหล่งวิทยาการในจังหวัดลำพูน สามารถจำแนกออกเป็น 4 ประเภทดังนี้

2.1 แหล่งวิทยาการที่เป็นแม่น้ำ

น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นปัจจัยสำคัญในการเกษตรและอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นกระบวนการผลิตอาหารและเครื่องอุปโภค บริโภค เป็นแหล่งผลิตพลังงาน มีคุณค่าด้านการพักผ่อน จังหวัดลำพูนมีแหล่งน้ำธรรมชาติทั้งขนาดใหญ่ กลางและขนาดเล็ก กระจายอยู่ทั่วทั้งพื้นที่ของจังหวัดซึ่งประกอบด้วย

แหล่งน้ำผิวดิน ได้แก่ แม่น้ำ ลำคลอง ห้วย หนอง คลอง บึง โดยมีแหล่งน้ำที่สำคัญคือ โครงการชลประทานลุ่มน้ำปิง โครงการชลประทานแม่ปิงเก่า โครงการชลประทานเขื่อนแม่วงก์ อ่างแม่ธิ ฝ่ายวังทอง อ่างแม่สาน ฝ่ายมหาโชค ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีแหล่งน้ำขนาดเล็กได้แก่ โครงการฝายน้ำล้น 39 โครงการ โครงการอ่างเก็บน้ำ 19 โครงการ และคลองส่งน้ำ 2 สาย ฯลฯ

นอกจากนี้จังหวัดลำพูนยังมีแม่น้ำสำคัญ 4 สาย ที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของประชาชนในเขตจังหวัดลำพูนและใกล้เคียงประกอบด้วย

- แม่น้ำปิง : เป็นแม่น้ำสายสำคัญที่มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาแดนลาว ไหลผ่าน จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน เข้าสู่จังหวัดตาก ถือเป็นเส้นเขตแดนระหว่างจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน แม่น้ำปิงเป็นเสมือนแหล่งไหลรวมของแม่น้ำทา แม่น้ำกว๊ม แม่น้ำลี้ ห้วยแม่ตาล ห้วยแม่หาดและน้ำแม่ก้อ

- แม่น้ำกว๊ม : มีต้นกำเนิดที่ดอยฝิปันน้ำ ไหลผ่านอำเภอดอยสะเก็ด สันทราย สู่อำเภอเมืองลำพูน

- แม่น้ำทา : มีต้นกำเนิดที่ดอยขุนทา ไหลผ่านอำเภอป่าซาง อำเภอแม่ทา และไปบรรจบรวมกับแม่น้ำปิง

- แม่น้ำลี้ : มีต้นกำเนิดที่ดอยสบบเทิม ไหลผ่านอำเภอทุ่งหัวช้าง อำเภอลี้ อำเภอบ้านโฮ่ง แล้วไปบรรจบกับแม่น้ำปิงที่อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน (สมศักดิ์ วงศ์ต้นกาศ, 2542, หน้า 9-10)

2.2 แหล่งวิทยาการที่เป็นป่าไม้

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ เพราะป่าไม้เป็นที่รวมของปัจจัย 4 อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคตลอดจนเป็นประโยชน์ในด้านการรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อมด้วย ในจังหวัดลำพูน มีพื้นที่ป่าไม้ 2,928 ตารางกิโลเมตร แบ่งตามประเภทของป่าไม้ได้ดังนี้ คือ

- ป่าเบญจพรรณ เป็นป่าผลัดใบอยู่บริเวณเชิงเขา มีไม้สำคัญ คือ ไม้สัก ไม้มะค่า ไม้แดง ไม้ตะแบก ฯลฯ พบทั่วไปในเขตอำเภอลี้ อำเภอทุ่งหัวช้าง อำเภอบ้านโฮ่ง และอำเภอแม่ทา

- ป่าเต็งรัง เป็นป่าโปร่ง ต้นไม้แคระแกรน ไม้ที่สำคัญคือ ไม้เต็ง ไม้รัง พะยอม สมอไทย ไม้พลวง ไม้เหียง เป็นต้น พบทั่วไปบริเวณเขตอำเภอเมือง อำเภอป่าซาง และอำเภอบ้านธิ สำหรับอำเภออื่น มีกระจายอยู่ทั่วไป

- ไม้ดิบแล้ง เป็นป่าที่ขึ้นในที่ที่บ่งแสง มีความชุ่มชื้นมากกว่า ป่าเบญจพรรณ พันธุ์ไม้ที่พบคือ ไม้ยาง ตะเคียนทอง เป็นต้น

- ป่าสนเขา จะขึ้นเป็นพื้นที่มีระดับสูงตั้งแต่ 700-1000 เมตร พบบริเวณอุทยานแห่งชาติดอยขุนตาลและเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าดอยผาเมือง
พื้นที่ป่าไม้ของจังหวัดลำพูนจำแนกตามพระราชบัญญัติป่าไม้ ประกอบด้วย

1. ป่าสงวนแห่งชาติ พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติของ

จังหวัดลำพูนมีทั้งหมด 2,928.06 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,830,038 ไร่ แบ่งออกเป็น 10 ป่าคือ

ป่าแม่ธิ-แม่ตึบ-แม่สาร

ป่าเหมืองจี้-สันป่าสัก

ป่าแม่อาว

ป่าบ้านโฮ่ง

ป่าแม่ทา

ป่าดอยขุนตาล
ป่าแม่ตื่น-แม่เนต
ป่าแม่หาด-แม่ก่อ
ป่าขุนแม่ลี

2. อุทยานแห่งชาติ เป็นพื้นที่รัฐบาลอนุรักษ์ไว้เพื่อให้อยู่ในสภาพธรรมชาติเดิม มีความสวยงามและร่มรื่น ใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน ทั้งยังให้ประโยชน์แก่การศึกษาด้วย จังหวัดลำพูนมีอุทยานแห่งชาติ 2 แห่งคือ

2.1 อุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล มีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ 2 จังหวัด คือ ท้องที่อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน กับอำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง มีเนื้อที่ทั้งหมด 225.29 ตารางกิโลเมตร หรือ 159,556.25 ไร่

2.2 อุทยานแห่งชาติแม่ปิง มีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด คืออำเภอลี้ จังหวัดลำพูน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก อำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ มีเนื้อที่ ทั้งหมด 1,003 ตารางกิโลเมตร หรือ 626,875 ไร่

3. เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า เป็นพื้นที่รักษาไว้ให้เป็นที่อยู่อาศัยโดยปลอดภัยของสัตว์ป่า เพื่อเป็นการอนุรักษ์สัตว์ป่ามิให้สูญพันธุ์ ซึ่งจังหวัดลำพูนมีเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า 1 แห่งคือ เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าดอยผาเมือง มีพื้นที่ 585.60 ตารางกิโลเมตร หรือ 366,000 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ 2 จังหวัด คือ จังหวัดลำพูน อำเภอแม่ทา อำเภอบ้านโฮ่ง อำเภอทุ่งหัวช้าง และจังหวัดลำปาง อำเภอห้างฉัตร

2.3 แหล่งทรัพยากรที่เป็นแร่ธาตุ

แร่ธาตุ เป็นทรัพยากรพื้นฐานที่สำคัญทางอุตสาหกรรมมีความสำคัญทางเศรษฐกิจเช่นเดียวกับทรัพยากรประเภทอื่น ซึ่งในจังหวัดลำพูนมีทรัพยากรแร่ธาตุที่ขุดพบแล้วหลายชนิดที่สำคัญได้แก่

1. แหล่งแร่ถ่านหิน (ลิกไนต์) สํารวจพบในเขตอำเภอลี้ (ที่ตำบลลี้ ตำบลดงดำ ตำบลนาทราย) และในเขตอำเภอทุ่งหัวช้าง (ที่ตำบลบ้านปวง)

2. แหล่งแร่ฟลูออไรต์ สํารวจพบในเขตอำเภอแม่ทา (ที่ตำบลทาขุมเงิน ตำบลทาภาศ) ในเขตอำเภอบ้านโฮ่ง (ที่ตำบลป่าพลู ตำบลบ้านโฮ่ง) และในเขตอำเภอป่าซาง (ที่ตำบลนครเจดีย์)

3. แหล่งแม้งกาฬีสสำรวจพบในเขตอำเภอถ้ำ (ที่ตำบลแม่ลาน ตำบลแม่ตั้น ตำบลป่าไผ่ ตำบลศรีวิชัย ตำบลก้อ) ในเขตอำเภอป่าซาง (ที่ตำบลนครเจดีย์) และในเขตอำเภอบ้านโฮ่ง (ที่ตำบลป่าพลู)
4. แหล่งแร่พลวง สำรวจพบในเขตอำเภอแม่ทา (ที่ตำบลท่าชุมเงิน ตำบลสบเส้า)
5. แหล่งแร่เฟลด์สปาร์ สำรวจพบในเขตอำเภอถ้ำ (ที่ตำบลศรีวิชัย)
6. แหล่งแร่ดินขาว สำรวจพบในเขตอำเภอถ้ำ (ที่ตำบลงดงดำ) และในเขตอำเภอทุ่งหัวช้าง (ที่ตำบลบ้านปวง)
7. แหล่งแร่บอลเคลย์ สำรวจพบในเขตอำเภอถ้ำ (ที่ตำบลงดงดำ) และในเขตอำเภอทุ่งหัวช้าง (ที่ตำบลบ้านปวง)
8. แหล่งแร่ตะกั่ว สำรวจพบในเขตอำเภอถ้ำ (ที่ตำบลศรีวิชัย)
9. แหล่งแร่สังกะสี สำรวจพบในเขตอำเภอถ้ำ (ที่ตำบลศรีวิชัย)
10. แหล่งแร่แบไรต์ สำรวจพบในเขตอำเภอถ้ำ (ที่ตำบลศรีวิชัย)
11. แหล่งหินอ่อน สำรวจพบในเขตอำเภอถ้ำ (ที่ตำบลแม่ลาน ตำบลถ้ำ) และในเขตอำเภอบ้านโฮ่ง (ที่ตำบลป่าพลู ตำบลบ้านโฮ่ง)
12. แหล่งหินอุตสาหกรรมชนิดหินปูน เพื่ออุตสาหกรรมก่อสร้าง สำรวจพบในเขตอำเภอแม่ทา (ที่ตำบลท่าชุมเงิน) ในเขตอำเภอบ้านโฮ่ง (ที่ตำบลป่าพลู ตำบลบ้านโฮ่ง) ในเขตอำเภอถ้ำ (ที่ตำบลศรีวิชัย ตำบลแม่ตั้น ตำบลแม่ลาน ตำบลป่าไผ่ ตำบลถ้ำ) และในเขตอำเภอป่าซาง (ที่ตำบลนครเจดีย์)
13. แหล่งหินประดับชนิดหินปูน สำรวจพบในเขตอำเภอบ้านโฮ่ง (ที่ตำบลป่าพลู) และในเขตอำเภอถ้ำ (ที่ตำบลแม่ตั้น ตำบลศรีวิชัย ตำบลป่าไผ่ ตำบลแม่ลาน)
14. แหล่งแร่แคลไซต์ สำรวจพบในเขตอำเภอบ้านโฮ่ง (ที่ตำบลป่าพลู) และในเขตอำเภอถ้ำ (ที่ตำบลแม่ลาน)
15. แหล่งแร่ฟอสเฟต สำรวจพบในเขตอำเภอแม่ทา (ที่ตำบลท่าชุมเงิน) และในเขตอำเภอถ้ำ (ที่ตำบลป่าไผ่)
16. แหล่งแร่ดีบุก สำรวจพบในเขตอำเภอถ้ำ (ที่ตำบลแม่ตั้น)
17. แหล่งแร่ทองคำ สำรวจพบในเขตอำเภอถ้ำ (ที่ตำบลงดงดำ)

ปัจจุบันในเขตท้องที่จังหวัดลำพูน มีเหมืองแร่ชนิดต่าง ๆ ที่ยังเปิดการทำเหมืองอยู่จำนวน 17 เหมือง จำนวนประทานบัตร 54 แปลง แบ่งเป็นดังนี้

- แร่ถ่านหิน (ลิกไนต์) จำนวน 13 เหมือง ประทานบัตร 43 แปลง ที่ตำบลลี่ ตำบลดงคำ , ตำบลนาทราย อำเภอลี่
- แร่ฟลูออไรต์ จำนวน 2 เหมือง ประทานบัตร 3 แปลง ที่ตำบลทาขุมเงิน อำเภอแม่ทา และตำบลป่าพูล อำเภอบ้านโฮ่ง
- แร่แมงกานีส จำนวน 1 เหมือง ประทานบัตร 1 แปลง ที่ตำบลแม่ตื่น อำเภอลี่
- แร่หินอ่อน จำนวน 1 เหมือง ประทานบัตร 1 แปลง ที่ตำบลแม่ลาน อำเภอลี่
- หินอุตสาหกรรมฯ จำนวน 1 เหมือง ประทานบัตร 1 แปลง ที่ตำบลป่าพูล อำเภอบ้านโฮ่ง (สำนักงานจังหวัดลำพูน, 2544 , หน้า 10-11)

2.4 แหล่งวิทยาการที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยว

จังหวัดลำพูนมีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว และผู้สนใจที่จะไปศึกษา ดังนี้

- ถ้ำเอราวัณ ภายในถ้ำจะมีหินงอกหินย้อยสวยงามเป็นจำนวนมาก ซึ่งจะอยู่ที่หมู่ 6 ตำบลนครเจดีย์ ห่างจากอำเภอป่าซางประมาณ 30 กิโลเมตร
- ถ้ำยางวี เป็นถ้ำหินปูนขนาดใหญ่มีหินงอกหินย้อยสวยงาม และมีค้างคาวอาศัยอยู่ การเดินทางเข้าไปชมต้องใช้ไฟฉาย อยู่ในเขตอำเภอลี่
- ถ้ำหลวง ภายในถ้ำมีช่องชั้นคูลางดงามมาก มีความยาวภายในถ้ำประมาณ 5 เมตร อยู่ในตำบลป่าพูล ห่างจากอำเภอบ้านโฮ่งประมาณ 5 กิโลเมตร
- น้ำตกก้อหลวง เป็นน้ำตกหินปูนเกิดจากลำน้ำในห้วยแม่ก้อไหลผ่าน หินดินดานเทาดำและหินทรายของหน้าผาที่ความสูงต่างระดับ ลดหลั่นกันลงมา ทั้งหมด 7 ชั้น อยู่ในอำเภอลี่
- น้ำตกวังหลวง เป็นน้ำตก 5 ชั้น อยู่กลางป่า มีน้ำไหลลดหลั่นสวยงาม อยู่ในเขตตำบลป่าพูล ห่างจากอำเภอบ้านโฮ่ง 18 กิโลเมตร (วรพจน์ บุตรพลอย, และคณะ, 2541, หน้า 105-107)

3. แหล่งวิทยาการประเภทสถานที่และองค์กรต่าง ๆ

ลำพูนเป็นจังหวัดที่เก่าแก่มีการสั่งสมอารยธรรมมายาวนาน มีอายุกว่า 1,300 ปี ดังนั้นจึงมีแหล่งวิทยาการด้านสถานที่และองค์กรต่าง ๆ ที่น่าสนใจศึกษาดังนี้

วัดพระบรมธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร

วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร หรือที่ชาวบ้านโดยทั่วไปเรียกว่า วัดหลวงหละปูน เป็นปูชนียสถานที่สำคัญที่ชาวลำพูนและคนทั่วไปรู้จักกันอย่างแพร่หลาย เป็นโบราณสถานที่มีชื่อเสียง มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอย่างยิ่ง เป็นศูนย์รวมจิตใจ กิจกรรมทางพุทธศาสนา และศิลปกรรมของเมืองลำพูน

วัดจามเทวี

เป็นวัดที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของตัวเมืองลำพูน อำเภอเมืองลำพูน ภายในวัดเจดีย์เก่าแก่ที่สุดในแคว้นล้านนา ได้แก่ เจดีย์กู่กุด อาจมีอายุเก่าถึงประมาณพุทธศตวรรษที่ 16 เจดีย์กู่กุด เป็นเจดีย์แบบหนึ่งที่ให้อิทธิพลแก่โบราณสถานในแคว้นข้างเคียง คือ เชียงใหม่ และสุโขทัยมาก่อน และเป็นโบราณสถานในจังหวัดลำพูนที่ได้รับการซ่อมแซมแต่งเติมน้อยที่สุด จึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาทางโบราณคดี

วัดพระยืน

เดิมมีพระพุทธรูปยืนอยู่แล้ว 1 องค์ ต่อมาพระเจ้ากือนาแห่งเชียงใหม่ได้สร้างเพิ่มขึ้นอีก 3 องค์ เมื่อปี พ.ศ. 1913 วัดพระยืนตั้งอยู่ตรงข้ามกับวัดพระธาตุหริภุญชัยที่บ้านพระยืน ตำบลเวียงยอง ข้ามลำน้ำกวงไปทางสะพานท่าสิงห์

วัดมหาวัน

มีพระพุทธรูปนาคนปรก ที่เชื่อกันว่าเป็นพระพุทธรูปศิลาหรือพระศิลาดำ ซึ่งพระนางจามเทวีอัญเชิญมาจากกรุงละโว้ ปัจจุบันชาวเมืองเรียกพระพุทธรูปองค์นี้ว่า พระรอดหลวงหรือพระรอดลำพูน วัดมหาวันจะอยู่ห่างจากกลางเมืองลำพูนประมาณ 2 กิโลเมตร

วัดรมณียาราม

อยู่ห่างจากตัวเมืองลำพูนประมาณ 4 กิโลเมตร ตามตำนานกล่าวว่าพระนางจามเทวีได้เสด็จทางด้วยการยิงธนูเพื่อหาที่ที่เป็นชัยมงคล เมื่อเดินทางใกล้จะถึงเมืองหริภุญชัยลูกธนูมาตกลง ณ ที่แห่งนี้ จึงโปรดฯให้สร้างวัดขึ้น

วัดพระคงฤาษี

อยู่ใกล้สถานีตำรวจภูธรจังหวัดลำพูน วัดนี้เป็นวัดที่พระนางจามเทวีโปรดฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อให้เป็นสถานที่จำพรรษาของพระภิกษุต่างเมือง ที่เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนา

กุ๋ช้าง-กุ๋ม้า

เป็นโบราณสถาน ซึ่งกุ๋ช้างเป็นสุสานช้างศึกคู่บารมีของพระนางจามเทวีชื่อ กุ๋ก้างาเขียว ซึ่งหมายถึงช้างผิวดำสีดำ งาสีเขียว ที่ทรงอานุภาพและอิทธิฤทธิ์ในสงคราม ซึ่งสามารถใช้งาแทงคนตายได้ครั้งละร้อย เมื่อช้างตายหากฝังให้งาชี้ไปทางใด ทางทิศนั้นจะมี แต่คนตายจึงต้องฝังแบบองศาที่ฟ้า ส่วนกุ๋ม้าเป็นสุสานม้าทรงของราชโอรสของพระนางจามเทวี ซึ่งตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองลำพูน บริเวณชุมชนวัดไก่แก้ว ห่างจากตัวเมืองไปประมาณ

2 กิโลเมตร

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

ใกล้กับวัดพระธาตุหริภุญชัย เป็นแหล่งรวบรวมโบราณวัตถุในเขต ล้านนาไทย เช่น พระพุทธรูปต่าง ๆ เครื่องใช้ เครื่องแกะสลัก เป็นต้น

อนุสาวรีย์ครูบาศรีวิชัย

ท่านครูบาศรีวิชัยเป็นพระนักพัฒนาแห่งล้านนาไทยในอดีต พัฒนาทั้งทางด้าน จิตใจและถาวรวัตถุ ซึ่งจะตั้งอยู่เชิงดอยติ บริเวณวัดพระธาตุดอยติ ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง ลำพูน ห่างจากตัวเมืองลำพูนไปประมาณ 5 กิโลเมตร บนถนนสายเชียงใหม่ – ลำปาง

อนุสาวรีย์พระนางจามเทวี

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมารได้เสด็จมาทรงเปิดเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2525 ตั้งอยู่บริเวณสวนสาธารณะหนองดอก ห่างจากศาลากลางจังหวัด ไปทางทิศใต้ประมาณ 1 กิโลเมตร

นิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ

ตั้งอยู่ริมถนนสายเชียงใหม่-ลำปาง ห่างจากเชียงใหม่ประมาณ 30 กิโลเมตร เป็น สถานที่ที่ทางกระทรวงอุตสาหกรรมจัดให้เป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมทางภาคเหนือ เพื่อให้ โรงงานอุตสาหกรรมมารวมอยู่ ณ ที่แห่งเดียวกัน

ดอยขะม้อ

เป็นชื่อเขาเล็ก ๆ ลูกหนึ่ง รูปร่างคล้ายฝ่าชีสูงประมาณ 100 วา บนยอดเขามีพื้นที่ราบ 1 ไร่ มีบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์เคยใช้น้ำจากบ่อนี้ทำน้ำพระราชทานสงองค์พระธาตุและ น้ำสรงพุทธาภิเษกมาหลายยุคหลายสมัยแล้ว บ่อน้ำนี้ห้ามสตรีตก อยู่หลังนิคมอุตสาหกรรม ลำพูน ตำบลมะเขือแจ้ อยู่ห่างจากตัวเมืองไปทางทิศตะวันออกประมาณ 20 กิโลเมตร

วัดพระบาทตากผ้า

วัดนี้เป็นปูชนียสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดลำพูน ตามตำนานการสร้างวัดเล่ากันว่าพระพุทธองค์เคยเสด็จมาประทับที่นี่ แล้วทรงนำจีวรออกตากกับหน้าผาหินแถวนี้ ซึ่งปัจจุบันนี้ก็ยังปรากฏเป็นรอยตารางคล้ายจีวรของพระให้เห็นอยู่ จากนั้นจึงทรงอธิษฐานเหยียบพระบาทประดิษฐานรอยไว้บนบานผาลาดชัน เป็นที่ตั้งวัดในปัจจุบัน อยู่ห่างจากอำเภอป่าซาง ประมาณ 67 กิโลเมตร

วัดป่าซางงาม

เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในตัวอำเภอป่าซาง ห่างจากที่ว่าการอำเภอไปทางทิศใต้ประมาณ 300 เมตร โดยมีศิลปกรรมที่น่าสนใจคือหอไตร ซึ่งเป็นแบบศิลปกรรมที่ผสมระหว่างล้านนา กับพม่า นอกจากนี้ยังมีเจดีย์และพระอุโบสถที่น่าสนใจมาก

วัดเกาะกลาง

มีศิลปกรรมที่สำคัญคือ เจดีย์ทรงจตุรมุข ที่มีความสวยงาม มีการประดับตกแต่งด้วยลายปูนปั้นที่สวยงาม ด้านตะวันออกเฉียงเหนือของเจดีย์มีต้นไทรใหญ่ขึ้นอยู่ ใต้ต้นไทร

วัดหนองเงือก

ตั้งอยู่บ้านหนองเงือก ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง ศิลปะที่สำคัญคือ ชุ่มประตู่และเจดีย์แบบพม่าที่สวยงามมาก นอกจากนี้ยังเป็นวัดเดียวในลำพูนที่มี "จิตรกรรมฝาผนัง" ซึ่งมีอายุกว่า 80 ปีแล้ว

วัดเจดีย์สามยอด

ตั้งอยู่ตำบลบ้านเรื่อน อำเภอป่าซาง สิ่งที่น่าสนใจคือพระเจดีย์ ซึ่งตามประวัติกล่าวว่ามียอด 3 องค์ จึงเรียกว่าวัดสามยอดแต่ได้หักพังลงในแม่น้ำปิงเสียองค์หนึ่ง ปัจจุบันได้มีการสร้างพระเจดีย์องค์ใหม่ขึ้นมาแทนองค์เดิมแล้ว

วัดแม่แรง

สิ่งที่น่าสนใจในวัดก็คือหอไตร ซึ่งเป็นลักษณะศิลปพม่าผสมล้านนาซึ่งมีอายุอยู่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นหอไตรที่สร้างด้วยอิฐสองชั้นชั้นล่างทำเป็นชุ่มโขงโดยรอบส่วนบนมีการประดับด้วยลายปูนปั้นแบบพม่าอย่างสวยงาม

วัดสันกำแพง

วัดพระธาตุเป็นวัดร้างที่อยู่ในบ้านสันกำแพง มีองค์พระธาตุที่เป็นแบบศิลปลังกาอยู่ 1 องค์ ข้าง ๆ มีมณฑปก่ออิฐถือปูน 1 หลัง โดยวัดพระธาตุที่ตั้งอยู่กลางทุ่งเป็นวัดร้างมาแล้วประมาณ 80 ปี

วัดบ้านก่อ

มีศิลปที่น่าสนใจคือ หอไตรตามประวัติมีการสร้างมาแล้วประมาณ พ.ศ. 2400 เป็นหอไตรที่สร้างอยู่กลางสระน้ำ โดยก่อสร้างเป็นแบบสองชั้นสร้างด้วยไม้ มีการแกะสลักไม้ประดับหน้าบันอย่างสวยงาม

วัดดอยครั่ง

ตั้งอยู่บนภูเขาขนาดเล็กในบ้านดอยครั่งมีอายุมากกว่า 200 ปีมาแล้วสิ่งที่น่าสนใจคือพระวิหารที่สร้างด้วยไม้ มีการประดับกระจกสีโบราณอย่างสวยงาม ภายในมีซุ้มโขงพระพุทธรูป มีการประดับด้วยลายปูนปั้นอย่างสวยงามมาก

วัดดอยแต

ตั้งอยู่บนภูเขาขนาดย่อม ๆ เรียกว่าดอยแต วัดนี้เป็นวัดร้างมานานได้มีการบูรณะใหม่เมื่อ พ.ศ. 2528 ภายในวัดมีเจดีย์ซึ่งได้รับการบูรณะขึ้นมาใหม่โดยมี 5 องค์ ตั้งอยู่บนฐานเดียวกันมีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปทั้งสี่ด้าน

วัดดอยคำ

วัดนี้พระเจดีย์ที่ก่อด้วยอิฐถือปูนย่อมุมได้ 12 ขนาดย่อม อยู่ด้านหลังพระวิหาร ภายในวิหารที่ซุ้มโขงที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ได้รับการบูรณะโดยการประดับกระจกสีแบบสมัยใหม่

วัดหาขุมเงิน

เหตุที่ได้ชื่อว่าวัดหาขุมเงินเพราะว่าในบริเวณหลังวัดที่มีการขุดค้นพบหม้อเงิน ซึ่งในปัจจุบันยังมีหลุมที่เรียกว่า “ขุมเงิน” ปรากฏอยู่ภายในวัดมีพระวิหารขนาดใหญ่ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปทั้งหมด 5 องค์

วัดจอมธรรมชาติ

บริเวณวัดมีภูเขาหินขนาดเล็กด้านบนมีถ้ำเรียกว่าถ้ำจอมธรรมชาติ ตามประวัติศาสตร์ได้มีการเล่าสืบต่อกันมาคือวัดนี้เป็นที่เก็บสมบัติซึ่งคนที่มีอายุอยู่ในระหว่าง 50 ปีขึ้นไปยังคงได้เห็นซึ่งบริเวณบนภูเขามีพระพุทธรูปทั้งขนาดเล็กและใหญ่จำนวนมากด้านบนหน้าผามีพระพิมพ์ติดอยู่มากมาย

วัดดงฤาษี

เป็นวัดเล็ก ที่ตั้งอยู่ในบ้านดงฤาษี โดยมีศิลปที่น่าสนใจคือ หอไตรแบบล้านนา ที่สร้างด้วยไม้ทั้งหลังเมื่อ พ.ศ. 2561

วัดป่าปวย

เป็นวัดที่มีสิ่งที่น่าสนใจคือหอไตร ซึ่งเป็นหอไตรทำด้วยไม้สองชั้นเสาหล่อด้วยปูน ด้านบนประดับด้วยไม้ฉลุอย่างสวยงามมีอายุการสร้างมากกว่า 50 ปีมาแล้ว

วัดดอยแดน

ตั้งอยู่ในเขตบ้านเหล่ายาว ตั้งอยู่บนภูเขาขนาดเล็ก สิ่งที่น่าสนใจคือพระเจดีย์ ซึ่งเป็นศิลปพม่ามีการประดับด้วยรูปปูนปั้นเป็นรูปต่าง ๆ ด้านหน้ามีรูปช้างสองเชือกนอนหมอบอยู่ อย่างมีชีวิตชีวา

วัดหลายแก้ว

มีประวัติการสร้างมาแล้วตั้งแต่พ.ศ. 2339 ศิลปกรรมในวัดเป็นของที่สร้างขึ้นใหม่ทั้งหมดยกเว้นพระเจดีย์ซึ่งเป็นลักษณะแบบพม่าที่สวยงามน่าชม

วัดทุ่งโป่ง

ในวัดมีพระเจดีย์ที่น่าชมเป็นแบบย่อมุมไม้ 12 ศิลปะที่ตกแต่งองค์เจดีย์เป็นแบบผสมระหว่างล้านนากับพม่าและนอกจากนั้นยังมีซุ้มโขงของกุฏิหลังเก่าซึ่งเป็นแบบศิลปพม่าที่สวยงามน่าชม

พระธาตุเจดีย์ห้าดวง หรือเวียงห้าหลัง

เป็นเจดีย์หมู่ 5 องค์ อยู่บริเวณที่สันนิษฐานว่าจะเป็นเวียงเก่าลี่ ซึ่งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอลี่เพียง 2 กิโลเมตร

วัดพระบาทห้วยต้ม

เป็นวัดที่ใหญ่ที่สุดของอำเภอลี่ เป็นวัดประจำหมู่บ้านชาวเขาพระบาทห้วยต้ม ตั้งอยู่หมู่ที่ 8 ตำบลนาทราย ห่างจากตัวอำเภอไปทางใต้ประมาณ 10 กิโลเมตร

วัดบ้านปาง

เป็นวัดซึ่งครูบาศรีวิชัยบวชเรียนเป็นวัดแรก ภายในบริเวณวัดนอกจากจะร่มรื่นด้วยต้นไม้ใหญ่แล้ว ยังมีโบสถ์วิหารที่งดงามอีกด้วย ตั้งอยู่บนเนินเขาบ้านปาง หมู่ที่ 1 ตำบลศรีวิชัย ห่างจากตัวอำเภอลี่ ประมาณ 38 กิโลเมตร

กุ๋เอื่อง

เป็นเจดีย์ขนาดเล็กที่เป็นศิลปล้านนาที่สวยงาม มีลายปูนปั้นที่สวยงามมีซุ้มประดับ ทั้งสี่ด้าน กุ๋เอื่องอยู่ในสภาพที่ดีกว่าโบราณสถานที่อยู่ในเขตอำเภอบ้านธิหลายแห่ง แต่มีการทอดทิ้งปล่อยให้บ้างตามกาลเวลาและการทำลายโดยฝีมือมนุษย์

กู๋ปาลาน

เป็นเจดีย์ที่มีลักษณะคล้ายกับกู๋เฮื่อง แต่อยู่ในสภาพที่ทรุดโทรมมากกว่า ลักษณะที่แตกต่างกับกู๋เฮื่องคือผนังด้านนอกของกู๋มีลายปูนปั้นประดับตามช่องผนังในกรอบสี่เหลี่ยม (สมศักดิ์ วงศ์ตันกาศ, 2542 , หน้า 67-82)

นอกจากสถานที่ที่กล่าวข้างต้นแล้ว ลำพูนยังมีองค์พระที่ประกอบกิจกรรมที่แสดงให้เห็นวิถีชีวิตและก่อให้เกิดผลผลิตสร้างรายได้ให้กับชาวลำพูนคือ

- หมู่บ้านชาวยอง อำเภอเมือง , อำเภอป่าซาง และอำเภอบ้านธิ
- หมู่บ้านหนองช้างคืน (สวนลำไย เทศกาลลำไย) อำเภอเมืองลำพูน
- บ้านหนองเงือก (หมู่บ้านทอดผ้า) อำเภอป่าซาง
- หมู่บ้านกระเหรียงแม่ชะนาค แม่เหล็กใน อำเภอแม่ทา กระเหรียงบ้านป่าเป๋

อำเภอบ้านโฮ่ง กระเหรียงพระบาทห้วยต้ม อำเภอลี้ (สำนักงานจังหวัดลำพูน, 2544 , หน้า 46)

4. แหล่งวิทยาการประเภทสังคมและวัฒนธรรม

สังคมและวัฒนธรรมของชาวลำพูนแสดงให้เห็นปรากฏในรูปของประเพณีที่สำคัญและเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย รวมถึงศิลปะพื้นบ้านที่เป็นมรดกสืบทอดมาหลายชั่วอายุ ดังนี้คือ

ขนบธรรมเนียมประเพณี ได้แก่

- ประเพณีสงฆ์น้ำพระบรมธาตุหริภุญชัย ประเพณีสงฆ์น้ำธาตุ เป็นประเพณีของวัดในภาคเหนือที่มีพระธาตุ แต่ประเพณีสงฆ์น้ำพระบรมธาตุหริภุญชัย เป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่ เป็นที่น่าสนใจของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดลำพูนและจังหวัดใกล้เคียง ประเพณีนี้ยึดถือและปฏิบัติมาเป็นประจำทุกปี

- ประเพณีสงกรานต์ หรือที่ชาวเหนือเรียกว่า “ปีใหม่” เป็นประเพณีของชาวล้านนาซึ่งมีจุดเด่นของประเพณี คือ การสาดน้ำ หรือรดน้ำในช่วงงานประเพณี กำหนดไว้ในวันที่ 13-15 เมษายน ของทุกปี

- ประเพณีดำหัว การดำหัวจะต้องนำเครื่องสักการะ เช่น ข้าวตอกดอกไม้ กล้วยเทียน ชัน หรือ “สลุง” สำหรับใส่น้ำส้มป่อยพร้อมทั้งสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ไปสักการะผู้มีอาวุโสกว่า และกล่าวคำขอขมาลาโทษรวมทั้งขอพร ซึ่งผู้มีอาวุโสก็จะรับเครื่องสักการะและกล่าวให้พร หรือ “ปิ่นปอน” พร้อมกับบอโหสิกรรมแล้วใช้มืออีกข้างนํ้ามันส้มป่อยลูบศีรษะตนและสลับนํ้ามันส้มป่อยใส่ผู้มา “ดำหัว” เพื่อเป็น ศิริมงคล เป็นอันเสร็จพิธีดำหัว

- ประเพณีสลากภัตต์ หรือที่ชาวเหนือเรียกว่า ประเพณีทานข้าวสลากหรือ กินกล้วยสลาก หรือ “ตานกล้วยสลาก” เป็นประเพณีที่สืบเนื่องมาช้านาน โดยกระทำกันในวันเพ็ญเดือนสิบ ซึ่งอยู่ในราวเดือนกันยายน และไปสิ้นสุดในราวเดือนสิบเอ็ด

- ประเพณีลอยกระทง ซึ่งเป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดต่อ ๆ มาตั้งแต่สมัยอาณาจักรสุโขทัย ตรงกับวันเพ็ญเดือนสิบสอง หรือเดือนยี่เป็ง

นอกจากนี้ยังมีประเพณีฮ้องขวัญ (บายศรีสู่ขวัญ) ประเพณีทำบุญ ปอยหลวง และประเพณีก่อเจดีย์ทราย เป็นต้น

ศิลปะพื้นบ้าน งานศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้าน มีความงดงามและประณีตด้วยฝีมือ เป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่สืบทอดมาหลายชั่วอายุคน ได้แก่ การทอผ้าไหม ยกดอก การแกะสลักลวดลายไม้ การทอผ้าไหม ผ้าฝ้าย การจักสาน สิ่งประดิษฐ์จากผ้า และดอกไม้ประดิษฐ์ เป็นต้น

ภาษา มีภาษาพูดเป็นของตนเอง เรียกว่าคำเมือง นอกจากนี้ยังมีภาษายอง ซึ่งเป็นภาษาของชนพื้นเมืองดั้งเดิม ของเมืองลำพูน

การแต่งกาย มีลักษณะของชาวล้านนา คือ ชายนุ่งกางเกงสะดอ (กางเกงขาก๊วย) สวมเสื้อผ้าฝ้าย หรือผ้าเมือง คาดผ้าขาวม้าที่พุง ผู้หญิงนุ่งซิ่น สวมเสื้อแขนกระบอก ใ้ผมมวยทัดดอกไม้ปัจจุบันได้รณรงค์ให้แต่งชุดพื้นเมืองในวันศุกร์และงานประเพณีพื้นเมืองต่าง ๆ

การเล่นดนตรี และขับร้องดนตรีพื้นเมือง ใช้ในการบรรเลงในงานมงคลต่าง ๆ และใช้ในการประกอบพิธีกรรม เช่น ระบายขอ เครื่องดนตรีประกอบด้วย สะล้อ ซอ ซึง ขลุ่ย การกล่าวดำ การร้องจ้อย ซอ ซึ่งเป็นลำนำพื้นบ้านของทางภาคเหนือ

การแข่งขันตีกลองหลวง เป็นวัฒนธรรมเก่าแก่ของเมืองลำพูน จะมีการจัดแข่งขันกันในงานทำบุญประเพณีต่าง ๆ เช่น ปอยหลวง ปอยน้อย โดยการเอากลองไม้ขนาดใหญ่ของแต่ละวัดหรือหมู่บ้านออกมาประชันจังหวะ ลีลา และเสียงจากการตีกลองหลวง เพื่อให้คณะกรรมการเป็นผู้ตัดสิน

การละเล่นพื้นบ้าน การเล่นที่นิยมกันมากในลำพูน ได้แก่ การเล่นหมากเก็บ การเล่นขี่เนนดอยซอน การเล่นอู่มลี้ การเล่นก๊วยแก้ว การเล่นตีฮัด การเล่นเตย การเล่นปิ่นกลก้านกล้วย เป็นต้น (ศรีนวล แก้วหลวง, 2540 , หน้า 16)

5. แหล่งวิทยาการประเภทเทคโนโลยีและสิ่งประดิษฐ์

เทคโนโลยีและสิ่งประดิษฐ์ที่ใช้ในการประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา แบ่งออกได้ดังนี้คือ

1. ประเภทที่ไม่ต้องใช้เครื่องฉายประกอบ (Non-Projected Materials) ได้แก่ รูปภาพ แผนภูมิ แผนสถิติ ของจริง ของล้อแบบ บทเรียนสำเร็จรูป ของตัวอย่าง หุ่นจำลอง แผนที่ ลูกโลก กระดานดำ
2. ประเภทสื่อวัสดุที่ต้องใช้เครื่องฉายประกอบ (Projected Materials) ได้แก่ แผ่นโปร่งใส สไลด์ फिल्मภาพยนตร์ แผ่นเสียง ม้วนเทป แผ่นข้อมูล เป็นต้น
3. ประเภทสื่ออุปกรณ์ (Hardware) ได้แก่ เครื่องฉายข้ามศีรษะ เครื่องฉาย สไลด์ เครื่องฉายฟิล์มสตริป เครื่องฉายภาพยนตร์ เครื่องเล่นแผ่นเสียง เครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องฉายวีดิทัศน์ เป็นต้น (จริยา เหนียนเฉลย, 2542, หน้า 5)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้แหล่งวิทยาการชุมชน เพื่อการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาไม่มีปรากฏโดยตรง ดังนั้นผู้วิจัยจึงศึกษาผลงานวิจัยที่มีลักษณะใกล้เคียงมาเป็นแนวทางและประยุกต์ใช้

ศิริธม คำด้วง (2539) ได้ศึกษาสภาพและปัญหาการใช้แหล่งวิทยาการเพื่อการสอน วิชาท้องถิ่นของเรา 1 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จังหวัดอุดรดิติที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) สภาพ และปัญหาการใช้แหล่งวิทยาการท้องถิ่นเพื่อการสอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 (2) ความคิดเห็นของ ครูผู้สอนต่อการใช้แหล่งวิทยาการเพื่อการสอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 และ (3) ความคิดเห็น เจ้าหน้าที่ประจำแหล่งวิทยาการและบุคคลที่เป็นแหล่งวิทยาการต่อการใช้แหล่งวิทยาการท้องถิ่น เพื่อการสอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 โดยใช้แบบสอบถามครูผู้สอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 เจ้าหน้าที่ ประจำแหล่งวิทยาการและบุคคลที่เป็นแหล่งวิทยาการ

ผลการวิจัยพบว่า สภาพการใช้แหล่งวิทยาการท้องถิ่น ครูส่วนใหญ่ใช้แหล่งวิทยาการ ท้องถิ่นประเภทบุคคล สถานที่ องค์การทรัพยากรธรรมชาติ และสังคมวัฒนธรรมอยู่ในระดับน้อย ส่วนในด้านของลักษณะการใช้แหล่งวิทยาการท้องถิ่น ครูส่วนใหญ่ใช้แหล่งวิทยาการท้องถิ่นทั้งใน และนอกสถานศึกษาที่ ลักษณะการใช้แหล่งวิทยาการท้องถิ่นในสถานศึกษา ใช้ในลักษณะ

การเชิญวิทยากรมาบรรยายให้ความรู้ และลักษณะการใช้แหล่งท้องถิ่นนอกสถานที่ ครูส่วนใหญ่จะพานักเรียนไปชมเข้าและร่วมกิจกรรมตามประเพณีเทศกาลของท้องถิ่น ในด้านจุดประสงค์ในการใช้แหล่งวิทยาการท้องถิ่นครูมีจุดประสงค์ในการใช้ แหล่งวิทยาการท้องถิ่น เพื่อให้นักเรียนสนใจบทเรียนและเข้าใจในเนื้อหาอย่างลึกซึ้งจากการได้รับประสบการณ์โดยตรง และในด้านของปัญหาครูผู้สอนไม่มีเวลาในการสำรวจแหล่งวิทยาการ เพราะมีหน้าที่รับผิดชอบมาก นักเรียนไม่มีปัจจัยในการไปศึกษานอกสถานที่ ขาดทักษะในการสัมภาษณ์บุคคล ผู้บริหารไม่สนับสนุนงบประมาณในการไปทัศนศึกษานอกสถานที่และค่าตอบแทนแหล่งวิทยาการชุมชน นอกจากนี้แหล่งวิทยาการอยู่ห่างไกล ไม่สะดวกในการเดินทาง ด้านความคิดเห็นของครูผู้สอน ครูเห็นด้วยอย่างยิ่งต่อการใช้แหล่งวิทยาการท้องถิ่นเพื่อการสอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 ที่ทำให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรง เสริมทักษะการเรียนรู้ มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนและทำให้นักเรียนเกิดความรักและเห็นคุณค่าของของแหล่งวิทยาการท้องถิ่น ส่วนเจ้าหน้าที่ประจำแหล่งวิทยาการและบุคคลที่เป็นแหล่งวิทยาการเห็นด้วยอย่างยิ่งต่อประโยชน์ของการใช้แหล่งวิทยาการท้องถิ่นที่จะทำให้นักเรียนเกิดความรัก ความผูกพันกับท้องถิ่น ส่งเสริมความใกล้ชิดระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ผู้วิจัยได้เสนอแนะให้การทำวิจัยครั้งต่อไปว่าครูผู้สอนควรใช้แหล่งวิทยาการท้องถิ่นในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้บริหารควรสนับสนุนด้านงบประมาณ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดให้มีการอบรมการใช้แหล่งวิทยาการท้องถิ่นให้กับครูผู้สอน

สิริโฉม พิเศษฐานุเกียรติ (2539) ได้ศึกษาสภาพและปัญหาการใช้สารสนเทศในการสอนสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดพะเยา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการใช้สารสนเทศ ปัญหาการใช้สารสนเทศ และข้อเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงสารสนเทศ ในการสอนวิชาสังคมศึกษาของครูสังคมศึกษา โดยใช้แบบสอบถามครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษาจำนวน 125 คน ผลการวิจัยพบว่า ครูสังคมศึกษาใช้สารสนเทศประเภทสิ่งไม่ดีพิมพ์คือ รูปภาพ แผนที่ สไลด์ เทป วีดีโอ เทปบันทึกเสียง รายการโทรทัศน์ รายการวิทยุ แผนภูมิ หุ่นจำลอง นั้นใช้น้อย ครูสังคมศึกษาใช้แหล่งสารสนเทศประเภท ห้องสมุดหมวดวิชา ห้องสมุดโรงเรียน และสารสนเทศส่วนตัวใช้น้อย ครูสังคมศึกษาใช้แหล่งสารสนเทศนอกโรงเรียนประเภทห้องสมุดต่างโรงเรียน ห้องสมุดเฉพาะอย่าง ห้องสมุดประชาชน ส่วนราชการ กระทรวง ทบวง กรม ต่าง ๆ ในจังหวัดได้ใช้น้อย ปัญหาที่ครูสังคมศึกษาประสบในการใช้แหล่งสารสนเทศคือ สารสนเทศมีไม่เพียงพอ การจัดหาสารสนเทศใหม่ ๆ ลำบาก สารสนเทศไม่ทันสมัย สารสนเทศที่มีอยู่ขาดความต่อเนื่อง สารสนเทศที่มีอยู่คุณภาพไม่ดี ครูสังคมศึกษาประสบปัญหาการใช้แหล่งสารสนเทศนอกโรงเรียน

คือ แหล่งสารสนเทศ อยู่ไกลทำให้ไม่สะดวก ระเบียบการติดต่อ เพื่อขอข้อมูลสารสนเทศมีวิธีการยุ่งยาก ครูขาดความรู้เกี่ยวกับแหล่งที่จะให้บริการ ช่วงระยะเวลาของการให้ยืมสารสนเทศนั้น ไม่สอดคล้องกับเวลาที่ใช้ ผู้วิจัยได้เสนอแนะในการทำวิจัยต่อไปว่าควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแหล่งสารสนเทศที่ใช้ประกอบการเรียนการสอนในห้องเรียนด้วย

ปัญญา ทองนิล (2537) ได้ศึกษาการใช้แหล่งวิทยาทองถิ่นในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 ของครูโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดเพชรบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับลักษณะและปริมาณการใช้แหล่งวิทยาทองถิ่นในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และเปรียบเทียบลักษณะปริมาณการใช้แหล่งวิทยาทองถิ่น โดยใช้แบบสอบถามครูผู้สอนจำนวน 290 คน ผลการวิจัยพบว่า ครูใช้แหล่งวิทยาทองถิ่นประเภทบุคคล สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ในเวลาเรียน ส่วนแหล่งวิทยาทองถิ่นประเภทกิจกรรมและสถานการณ์นั้น มีทั้งใช้ในเวลาและโอกาสพิเศษ กิจกรรมที่ครูปฏิบัติก่อนการใช้แหล่งวิทยาทองถิ่น คือให้อ่านเอกสารที่เกี่ยวกับเรื่องที่จะศึกษา แบ่งกลุ่มกำหนดหน้าที่รับผิดชอบให้นักเรียนเตรียมคำถาม ครูมีหน้าที่ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับแหล่งวิทยาทองถิ่น เลือกแหล่งวิทยาทองถิ่น เตรียมสถานที่ ประมุขนิเทศเพื่อชี้แจงจุดประสงค์ ติดต่อแหล่งวิทยาทองถิ่น ขออนุญาตผู้บริหารโรงเรียน ขออนุญาตผู้ปกครองนักเรียน ส่วนหลังจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแล้วครูจะให้นักเรียนสรุปและอภิปรายถึงเรื่องที่ได้อ่านมาแล้ว เขียนรายงานส่งครู มีการทำแบบสอบถามในเรื่องที่ได้ศึกษามา อภิปรายถึงข้อดีข้อเสียที่ควรแก้ไข จัดป้ายนิเทศ ทำหนังสือขอบคุณเจ้าของแหล่งวิทยาทองถิ่น ปัญหาและอุปสรรคที่พบในการใช้แหล่งวิทยาทองถิ่นคือ ปัญหาค่าใช้จ่ายของนักเรียน ปัญหาค่าใช้จ่ายในการจัดกิจกรรม ปัญหาเรื่องเวลา ปัญหาการประสานงานกับแหล่งวิทยาทองถิ่น ปัญหาการขาดความรู้เกี่ยวกับแหล่งวิทยาทองถิ่น และปัญหาเรื่องความรู้ในการใช้แหล่งวิทยาทองถิ่น ความต้องการปัจจัยต่าง ๆ เกี่ยวกับการใช้แหล่งวิทยาทองถิ่น ครูผู้สอนต้องการปัจจัยต่าง ๆ เกี่ยวกับการใช้แหล่งวิทยาทองถิ่น ครูผู้สอนต้องการปัจจัยต่าง ๆ ต่อไปนี้มากคือ สไลด์ วิดีโอ บทเรียนสำเร็จรูป เกี่ยวกับสิ่งสำคัญของท้องถิ่น ยานพาหนะ งบประมาณ คู่มือเสนอแนะการใช้แหล่งวิทยาทองถิ่น การอบรมเกี่ยวกับการใช้แหล่งวิทยาทองถิ่น

นอกจากนั้นผู้วิจัยยังได้เสนอแนะว่า ควรจะมีการวิจัยในลักษณะที่เข้าไปมีส่วนร่วมในโรงเรียน เพื่อศึกษาพฤติกรรมการสอนของครูว่า มีการใช้แหล่งวิทยาทองถิ่นในลักษณะ

วิธีการใด มีการใช้มากน้อยเพียงใด และควรมีการศึกษาตัวแปร องค์ประกอบต่าง ๆ ของโรงเรียนของท้องถิ่นที่มีผลต่อการใช้แหล่งวิทยาการท้องถิ่นในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วย

ประวิทย์ มาติประเสริฐ (2536) ได้ศึกษาปัญหาการใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2533) ในโรงเรียนประถมศึกษาและโรงเรียนมัธยมศึกษา ตามทฤษฎีของผู้บริหารงานวิชาการในเขตการศึกษา 6 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบปัญหาการใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2533) ในโรงเรียนประถมศึกษา และโรงเรียนมัธยมศึกษา ตามทฤษฎีของผู้บริหารงานวิชาการในเขตการศึกษา 6 ผลการวิจัยพบว่าด้านการจัดการเรียนการสอน ครูเน้นความรู้หรือเนื้อหามากกว่าเน้นกระบวนการ ครูผู้สอนไม่ใช้ประโยชน์จากแหล่งวิทยาการ สถานประกอบการ สถานประกอบอาชีพอิสระในท้องถิ่นไม่สร้างหลักสูตรสนองต่อความสนใจ และความถนัดของนักเรียน และความต้องการของท้องถิ่นและการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน ขนาดเล็กมีปัญหา มากกว่าในโรงเรียนขนาดใหญ่

พิชยา นันทวิเชตพงษ์ (2536) ได้ศึกษาการใช้แหล่งชุมชนประกอบการเรียนการสอน วิชาสังคมศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดบุรีรัมย์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการนำแหล่งชุมชนมาใช้ประกอบการเรียนการสอน เพื่อต้องการทราบวิธีการ ปัญหา อุปสรรค ตลอดจนข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะในการใช้แหล่งชุมชนจากครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษา โดยใช้แบบสอบถามแบบเลือกตอบ แบบมาตราส่วนประเมินค่า และแบบปลายเปิดกับกลุ่มประชากรที่เป็นครูผู้สอน 177 คน วิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติร้อยละ ผลการวิจัยพบว่าแหล่งชุมชนที่ครูใช้มากที่สุด คือ ห้องสมุดโรงเรียน ครูใช้แหล่งชุมชนในเวลาเรียน วิธีการที่ครูใช้คือให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับแหล่งชุมชน ค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม และการสำรวจชุมชน กิจกรรมก่อนการใช้แหล่งชุมชน คือ ครูและนักเรียนวางแผนเพื่อการใช้ประโยชน์จากแหล่งชุมชน กิจกรรมหลังการใช้แหล่งชุมชน คือ การสรุปร่วมกัน และการอภิปรายร่วมกัน ปัญหาการใช้แหล่งชุมชน คือ ผู้ปกครองไม่สนับสนุนระเบียบการในการนำนักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ไม่คล่องตัว ไม่มีค่าใช้จ่ายใน การใช้แหล่งชุมชน ครูส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการใช้แหล่งชุมชนในการสอนวิชาสังคมศึกษา

รัชณี นุ่มเจริญ (2535) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "สภาพและปัญหาการใช้สารนิเทศในการสอนวิชาสังคมศึกษาของครูสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร" ผลการวิจัยพบว่าสภาพการใช้สารนิเทศในการสอนวิชาสังคมศึกษาของครูสังคมศึกษาส่วนใหญ่ใช้สารนิเทศประเภทสิ่งพิมพ์และไม่ตีพิมพ์น้อย สิ่งตีพิมพ์ที่ใช้มากที่สุด คือ หนังสือเรียน สิ่งไม่ตีพิมพ์ที่ใช้มาก

คือ แผนที่ รูปภาพ รายการวิทยุ ครูส่วนใหญ่ใช้แหล่งสารนิเทศในโรงเรียนมาก ได้แก่ ห้องสมุด โรงเรียน ห้องสมุดสังคมศึกษา สารนิเทศส่วนตัว ห้องโสตทัศนอุปกรณ์ ใช้แหล่งสารนิเทศนอกโรงเรียนน้อย ครูส่วนใหญ่ใช้สารนิเทศในกระบวนการเรียนการสอนมาก โดยมีจุดประสงค์ของการใช้สารนิเทศเพื่อศึกษาค้นคว้าหาความรู้ประกอบการวางแผนการเรียนการสอน วิธีที่ใช้ในชั้น นำเข้าสู่บทเรียน คือ ครูนำมาเสนอในชั้นเรียนแล้วครูตั้งคำถามให้นักเรียนตอบ วิธีที่ใช้มากในชั้น ดำเนินการสอน คือ การให้ข้อมูลความรู้เพิ่มเติมจากเนื้อหาที่มีในบทเรียน วิธีที่ใช้น้อยคือ ครูให้นักเรียนถามคำถามจากสารนิเทศที่ใช้แล้วครูตอบคำถาม วิธีที่ใช้มากในชั้นสรุปและประเมินผล คือ จัดป้ายนิเทศ ใช้กำหนดปัญหาและเฉลยปัญหา ส่วนปัญหาการใช้สารนิเทศในการสอนวิชา สังคมศึกษาของครูสังคมศึกษา ส่วนใหญ่มีปัญหาในการใช้ประเภทสารนิเทศ คือ มีปริมาณไม่พอต่อการใช้ การจัดหาสารนิเทศใหม่ ๆ ช้ามาก สารนิเทศที่มีอยู่ไม่ทันสมัย ปัญหาการใช้แหล่งสารนิเทศ คือ แหล่งสารนิเทศอยู่ไกลทำให้ไม่สะดวกหรือเสียเวลามากในการไปรับบริการ แหล่งสารนิเทศขาดประชาสัมพันธ์ทำให้ครูไม่รู้จักและใช้บริการน้อย ปัญหาในด้านการใช้สารนิเทศ คือ สภาพของห้องเรียนไม่เอื้ออำนวยต่อการใช้สารนิเทศ ไม่มีความรู้ทางภาษาต่างประเทศเพียงพอ มีชั่วโมงสอนมาก ที่มีปัญหาน้อยคือ ไม่ได้รับความร่วมมือจากบริการที่โรงเรียนจัดให้ ไม่มีเวลาในการติดตามรายการความรู้ทางโทรทัศน์หรือฟังวิทยุ ไม่ทราบวิธีการค้นหาสารนิเทศที่ต้องการ

ทัศนีย์ เบญจศิริรักษ์ (2534) ได้ศึกษาการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในงานวิชาการในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้ และปัญหาการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในงานวิชาการในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า ทรัพยากรท้องถิ่นที่โรงเรียนส่วนใหญ่นำมาใช้ในงานวิชาการ ประเภททรัพยากรบุคคลได้แก่ ศึกษานิเทศก์ นักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ประเภททรัพยากรทางวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ สถานที่ราชการ และสถาบันการศึกษาอื่น ๆ ประเภททรัพยากรทางธรรมชาติ ได้แก่ ดิน หิน แร่ และวนอุทยาน ประเภททรัพยากรทางสังคม ในชุมชน ได้แก่ วัฒนธรรมประเพณี และกิจกรรมในวันสำคัญ ลักษณะการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น ประเภทบุคคล โรงเรียนส่วนใหญ่ใช้ลักษณะขอคำปรึกษาหรือข้อเสนอแนะและเชิญเข้าร่วมเป็นกรรมการวางแผน และพัฒนางานวิชาการ ส่วนทรัพยากรทางวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้นใช้ในลักษณะขอเยี่ยมชมเอกสารทางวิชาการ มอบหมายให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองและศึกษานอกสถานที่ ประเภททรัพยากรทางธรรมชาติ ใช้ในลักษณะเป็นวัสดุประกอบการเรียนการสอนและทัศนศึกษา ประเภททรัพยากรทางสังคมในชุมชน ใช้ในลักษณะมอบหมายให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม

ด้วยตนเอง และเป็นผู้สังเกตการณ์ ปัญหาในการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นประเภททรัพยากรบุคคล โรงเรียนส่วนใหญ่ประสบปัญหา คือ ทรัพยากรมีจำนวนน้อย และอยู่ห่างไกล ประเภททรัพยากรทางวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้น คือ มีจำนวนจำกัดและระยะทางห่างไกล ประเภททรัพยากรทางสังคม คือ ขาดการอนุรักษ์เพื่อการศึกษา ปัญหาการดำเนินการใช้ ได้แก่ โรงเรียนขาดข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งทรัพยากรท้องถิ่น ขาดการวางแผนการใช้ และการควบคุมนักเรียนเดินทางไปศึกษาไม่สะดวก

ประพนธ์ จันทรัตน์ (2533) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในงานวิชาการในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 2” โดยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาการใช้และปัญหาการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในงานวิชาการ โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 2 วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ และหาค่าร้อยละ ผลการวิจัย พบว่าทรัพยากรท้องถิ่นที่โรงเรียนส่วนใหญ่นำมาใช้ในงานวิชาการนั้น ประเภททรัพยากรทางบุคคลได้แก่ ศึกษานิเทศก์ ครูอาจารย์โรงเรียนอื่น และผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านประเภททรัพยากรทางวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้นได้แก่ สถานประกอบการ และห้องสมุด ประเภททรัพยากรทางธรรมชาติได้แก่ ดิน หิน แร่ และวนอุทยาน ลักษณะการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นในงานวิชาการประเภททรัพยากรบุคคล โรงเรียนส่วนใหญ่ใช้ในลักษณะขอคำปรึกษาหารือหรือขอเสนอแนะ และขอเยี่ยมเอกสารทางวิชาการ ส่วนทรัพยากรทางวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้น ใช้ในลักษณะมอบหมายงานให้นักเรียนไปค้นคว้าศึกษาหาข้อความรู้ด้วยตนเอง เยี่ยมเอกสารทางวิชาการและให้ครู นักเรียนไปร่วมกิจกรรมต่าง ๆ สำหรับทรัพยากรทางธรรมชาติใช้ในลักษณะเป็นวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน และการศึกษานอกสถานที่ ทรัพยากรทางสังคมใช้ในลักษณะให้นักเรียนไปร่วมกิจกรรมและนำข้อมูลมาจัดนิทรรศการ ปัญหาการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นประเภททรัพยากรบุคคล ทรัพยากรทางวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้น และทรัพยากรทางธรรมชาติ ปัญหาส่วนใหญ่ที่โรงเรียนประสบ ได้แก่ ระยะทางห่างไกลและปริมาณมีน้อย ส่วนปัญหาการใช้ทรัพยากรทางสังคม ได้แก่ ขาดการอนุรักษ์เพื่อการศึกษาและคุณภาพทรัพยากรไม่เป็นแบบที่ดีสำหรับปัญหาในการดำเนินการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นนั้นได้แก่ การขาดงบประมาณและข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งทรัพยากรชุมชนและปัญหาความปลอดภัย

สมศักดิ์ รัตนธรรมธาดา (2531) ได้ศึกษาการใช้แหล่งวิชาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตการศึกษา 7 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการใช้แหล่งวิชาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อประกอบ

การเรียนการสอนของครูอาจารย์ผู้สอนวิชาสังคมศึกษาที่มีเพศต่างกัน โดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 245 คน วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและค่าไควร์สแควร์ ผลการวิจัยพบว่า ครูอาจารย์ผู้สอนวิชาสังคมศึกษาทั้งเพศชายและเพศหญิงจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ปฏิบัติในการใช้แหล่งวิชาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไม่แตกต่างกัน ปัญหาการใช้แหล่งวิชาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา คือ ระเบียบการต่าง ๆ ในการพานักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ที่มีมากเกินไป ไม่มีค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาแหล่งวิชาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และไม่มีค่าใช้จ่ายสำหรับวิทยากรท้องถิ่น ครูอาจารย์ผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้แหล่งวิชาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาประกอบกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาน้อย

วรลักษณ์ รัตติกาลชลกร (2525) ได้ศึกษาการใช้แหล่งชุมชนประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประเภทและลักษณะการใช้ประโยชน์ของแหล่งชุมชนประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียง เปรียบเทียบลักษณะการใช้แหล่งชุมชนประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาของครูสังคมศึกษา ในกรุงเทพมหานครกับจังหวัดใกล้เคียง โดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างในกรุงเทพมหานคร 120 คน และกลุ่มตัวอย่างจากจังหวัดใกล้เคียง 108 คน รวม 228 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยค่าร้อยละ มัชฌิมเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบค่าที (t-test)

ผลการวิจัยพบว่า ครูสังคมศึกษาทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัดอื่น ๆ ใช้ห้องสมุดโรงเรียน หนังสือพิมพ์ เอกสาร สิ่งพิมพ์ แผนที่ แผนภูมิ และสหกรณ์ ในระดับมาก แหล่งชุมชนที่ใช้น้อย คือ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ โรงงานอุตสาหกรรม พิพิธภัณฑ์ รัฐบาล และหน่วยราชการอื่น ๆ วิธีการใช้ทั้ง 2 กลุ่ม โรงเรียนใช้มาก คือ มอบหมายให้นักเรียนไปค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมหรือพานักเรียนไปร่วมกิจกรรมของชุมชน ส่วนมากใช้เวลาเรียนในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกสถานที่ ฟังวิทยากรบรรยาย อภิปราย การร่วมกิจกรรมชุมชน ใช้วันเสาร์ อาทิตย์ก่อนไปศึกษานอกสถานที่ ให้นักเรียนอ่านแบบเรียนเมื่อกลับมาโรงเรียน แล้วให้นักเรียนรายงานเขียนความเรียงและทำแบบทดสอบ ปัญหาที่พบ คือ เวลาจำกัด วิทยากร และเจ้าหน้าที่แหล่งชุมชนมีน้อย นักเรียนไม่เห็นคุณค่า ครูผู้สอนมีความคิดเห็นว่าการใช้แหล่งชุมชนประกอบการเรียนการสอนมีประโยชน์จึงควรใช้อย่างยิ่ง

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นพอสรุปได้ว่า เป็นการศึกษาถึงการใช้อย่างไรของวิทยากรชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการใช้ ปัญหาการใช้ ความต้องการ และข้อเสนอแนะ ตลอดจนความคิดเห็นของการใช้วิทยากรชุมชน เพื่องานวิชาการในโรงเรียน ผลการวิจัยพบว่าครูใช้วิทยากรชุมชนเกือบทุกประเภท แต่โดยภาพรวมแล้วครูยังใช้น้อย ลักษณะการใช้จะเป็นการเชิญวิทยากรมาบรรยาย และพานักเรียนไปศึกษานอกสถานที่เป็นส่วนใหญ่ ส่วนปัญหาของการใช้ที่พบคือ ปัญหาเกี่ยวกับไม่มีเวลา ปัญหาในส่วนของตัวผู้เรียน ผู้ปกครอง ครูผู้สอนและผู้ร่วมงาน ผู้บริหาร ปัญหาแหล่งวิทยากรมีไม่เพียงพอ ตลอดจนปัญหาด้านการเงิน เป็นต้น